

Masterthesis

Verbetering van de beleving van opvoedcompetenties
bij Marokkaans-Nederlandse ouders door de
eigenkracht-methodiek 'Shabab van Nu!'

Naam student:	Anna Wróblewska
Studentnummer:	3466272
Datum:	21-08-2015
Thesisdocent:	Prof. Dr. Mariëtte de Haan
Tweede beoordelaar:	Dr. Chris Baerveldt
Master:	Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, 2014-2015

Samenvatting

Momenteel is er weinig (inter)nationaal onderzoek verricht naar de rol en de effecten van trainingen voor ouders met adolescenten en met name naar de beleving van opvoedcompetenties van niet-westerse migrantenouders van pubers. Deze studie onderzoekt of en hoe een eigenkracht-oudertraining bijdraagt aan het verbeteren van de beleving van opvoedcompetenties van Marokkaans-Nederlandse ouders met pubers en hoe de opvoeding in een pluriforme omgeving hier een rol in speelt. Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van een mixed-method design. Om de effecten van de training te kunnen inventariseren is voor en na de training, een survey-competentiebelevingschaal (kwantitatief) en een mini-interview (kwalitatief) afgenomen bij 117 participanten (87 moeders en 30 vaders). Op basis van de resultaten van de paired-samples t-test kan worden gezegd dat de training niet bijdraagt aan een hogere beleving van opvoedcompetenties bij de onderzochte groep ouders. Op basis van de resultaten van de kwalitatieve analyse kan worden gezegd dat de training een meerwaarde heeft voor de ouders. Uit de analyses is gebleken dat de participanten leerprocessen hebben doorlopen tijdens de training en konden er vijf algemeen werkzame factoren van de eigenkracht-training geïdentificeerd worden. Deze kenmerken worden als ondersteunend ervaren voor de bijdrage aan het veranderingsproces van de beleving van opvoedcompetenties van de ouders die zijn opgenomen in deze studie. Verder geven de gegevens verkregen uit de netwerkinterviews aan dat migrantenouders de Nederlandse opvoedomgeving niet per definitie als veilig of geschikt ervaren voor hun opvoeding en zijn ouders zoekend naar veilige en ondersteunende plekken. Tegelijkertijd ervaren zij de Nederlandse opvoedomgeving als een omgeving met goede kansen en voorzieningen. Dit onderzoek geeft duidelijke aanwijzingen dat de training ouders ondersteunt in de verbetering van de beleving van hun opvoedcompetenties. Bovendien zijn er aanwijzingen gevonden dat de perceptie die ouders hebben van hun opvoedomgeving ook een mogelijke factor is voor de verklaring van de verandering van opvoedcompetenties van deze migrantenouders.

Trefwoorden: migrantenouders, opvoedcompetenties, oudertraining, pluriforme omgeving

Abstract

At present, the amount of (international) research conducted in order to investigate both the role and the effects of trainings designed for parents of adolescents, and in particular research that investigates the sense of competence of non-Western immigrants parents of adolescents, is limited. This study investigates if and how a specific parent-training contributes to an improvement of Moroccan-Dutch parents sense of competence, and how this possible improvement might be understood as a function of parenting in a pluriform environment. In this study, a mixed-method design has been used, which included a pre- and posttest of a survey (quantitative aspect) and a mini-interview (qualitative aspect) conducted by 117 participants (87 mothers and 30 fathers) in order to inventory the effects of the training. Based on the results of the paired-samples t-test, it can be concluded that the training is not contributing to an improvement of the parenting sense of competence of the participants. Yet, the results of the qualitative analysis reveals that the training is of value for the participants. The analyses show that the participants underwent certain learning processes throughout the course and five common effective factors of the parent-training could be identified. These characteristics are being experienced as supportive and contributing to the process of change in parents' sense of competence. Furthermore, the data obtained from the network interviews suggests that migrant parents do not necessary experience the Dutch parenting environment as suitable and safe and that the parents are seeking for safe and supportive places. At the same time, migrant parents acknowledge the Dutch parenting environment for its good opportunities and services. This study provides valuable evidence that the training is contributing to an improvement of the parenting sense of competence for the involved parents. In addition, it suggests that the perception of parents on their parenting environment contributes to the change in parenting competence of migrant parents.

Keywords: migrant parents, parental sense of competence, parent-training, pluriform environment.

INLEIDING

Internationale migratie kan worden gezien als een van de kernelementen van het aanhoudende globalisatieproces (Bevelander & Veenman, 2006). Momenteel wonen er meer dan 150 miljoen mensen in een ander land dan waar zij geboren zijn (Bevelander & Veenman, 2006). In de laatste decennia is er zowel in de media als in de sociaalwetenschappelijke literatuur veel belangstelling voor het onderzoek naar effecten van migratie op de opvoeding van migrantenouders. Zo ook in Nederland. Met name de opvoeding van migrantenouders met een Marokkaanse achtergrond krijgt veel aandacht, waarbij vooral de problematische aspecten belicht worden (MacPhee, Fritz & Miller-Heul, 1996; Rosenthal & Roer-Strier, 2001; Hermans, 2004; Pels & De Haan, 2007; Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2007; Driessen, Leyendecker, Schölmerich, & Harwood, 2010; Yaman, Mesman, Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg & Linting, 2010; Bornstein & Bohr, 2011; Glick, Hanish, Yabiku, & Bradley, 2012). In verschillende wetenschappelijke literatuur wordt erover gesproken dat migrantenouders relatief vaak opvoedingsproblemen of –moeilijkheden ervaren (Kalthoff, 2009; Pels, Distelbroek & Postma, 2009; Kleijnen, 2009). Om ouders te ondersteunen in hun opvoedvragen, zijn er in de loop van de tijd verschillende ouderinterventies ontwikkeld. Helaas sluit het aanbod van reguliere instellingen onvoldoende aan bij niet-westerse migrantenouders en is de vraag ontstaan om beter passende interventies voor deze doelgroep te ontwikkelen die aansluiten bij hun wensen en behoeften (Van den Broek & Kleijnen, 2011; Kalthoff, 2009; Vliet, De Gruijter, & Bulsink, 2009). Het huidige onderzoek gaat in op de vraag hoe een specifieke oudertraining bijdraagt aan het verbeteren van de beleving van opvoedcompetenties van Marokkaans-Nederlandse ouders en wat voor rol de opvoeding in een pluriforme omgeving hierbij speelt.

THEORETISCH KADER

Opvoeden in een pluriforme context & hybride opvoedpraktijken

Voor veel migrantenouders kan de opvoeding in een andere context dan waarin zij zelf gesocialiseerd zijn twijfels oproepen (Pels, 2010). Het ‘opvoeden in Nederland’ is een kwestie waarover migrantenopvoeders zich het hoofd kunnen breken. De Nederlandse pluriforme samenleving is een maatschappij waarin mensen met verschillende culturen, etniciteiten, tradities en leefwijzen samenleven. De pluriformiteit van de Nederlandse samenleving vraagt om een grondhouding van burgerschap die verschillen in afkomst, denkwijzen en religie erkent en respecteert, maar die gelijktijdig uitgaat van individuele en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de samenleving als geheel (Beleidsnota, 2011). In onze sociaal-politieke context is het beleid sterk gericht op integratie van migranten. Er wordt van alle Nederlandse burgers verwacht om inzet, betrokkenheid, participatie en binding aan de Nederlandse samenleving te tonen, maar mensen die ervoor kiezen in Nederland een bestaan op te bouwen, worden niet gevraagd hun identiteit of geloof op te geven (Beleidsnota, 2011). Dit geeft aan dat er in onze samenleving ook ruimte is voor diversiteit van leefwijzen en levensbeschouwingen, maar tegelijkertijd kunnen er uitdagingen voor migrantenouders bestaan om een balans te vinden tussen het opvoeden vanuit de eigen levensbeschouwing en het opvoeden ten behoeve van het samenleven in een pluriformiteit van levensbeschouwingen.

In vergelijking met autochtone ouders, kan het voor migrantenouders een grote opgave zijn om een balans te vinden tussen continuïteit en verandering, in het bijzonder tussen wat migrantenouders vanuit de herkomstcultuur hebben meegekregen en wat de bredere omgeving van hen verwacht (Pels et al., 2009). Migrantenouders kunnen dan verwickeld raken in verschillende soorten onderhandelingen tussen het privé domein en wat de samenleving vraagt. Bijvoorbeeld, als religieus opvoeder in een seculariserende samenleving worstelen Marokkaans-Nederlandse ouders met het enerzijds meegeven van de islamitische identiteit die zij als een belangrijk onderdeel van de opvoeding zien, maar vinden zij het anderzijds ook van belang om hun kinderen succesvol te laten participeren in de Nederlandse maatschappij (De Haan, De Winter, Koeman, Hofland & Van Verseveld, 2013; Pels, 2009; Van Verseveld, 2012). Het kan een punt van spanning zijn om het leven volgens het geloof te rijmen met participatie in de samenleving (Pels et al., 2009). Ouders proberen dit op te lossen door de islamitische identiteit een nieuwe vorm te geven, door de vrijheden van de Nederlandse maatschappij te kaderen binnen de islamitische waarden en normen (De Haan et al., 2013)

Ook op het gebied van onderwijs proberen ouders te laveren tussen traditie en de eisen van de samenleving. Ouders ervaren dat kinderen binnen het onderwijs gestimuleerd worden om uit naam van de integratie zich van hun eigen cultuur te distantiëren. Veel ouders vrezen dat hun kinderen daardoor hun Marokkaanse identiteit, waarden en gewoonten zullen verliezen (Hermans, 2004). Tegelijkertijd staan in veel allochtone gezinnen, waaronder ook Marokkaans-Nederlandse gezinnen, de prestatiedoelen en verwachtingen ten aanzien van de onderwijsloopbaan van kinderen hoog in het vaandel (Pels et al., 2009). Morele ontwikkeling van kinderen blijft voor vele Marokkaanse ouders echter ook belangrijk. Om compensatie te bieden aan het eventuele gebrek daaraan, lossen ouders dit op door hun kinderen in hun vrije tijd naar Arabische les of moskeeschooltjes te sturen, waar de overdracht van taal, religie en moraal centraal staat (Pels, 2010). Dit geeft aan dat ouders op diverse manieren een uitweg trachten te vinden, tussen de spanningen die het manoeuvreren tussen opvoedtradities met zich meebrengt (De Haan et al., 2013). Dit varieert van het flexibel leren manoeuvreren tussen normen en waarden afhankelijk van de context, het ‘inkaderen’ of herinterpreteren van bepaalde normen en waarden (zoals toegenomen vrijheden en zelfstandigheid) tot het opnieuw uitvinden van praktijken die kenmerken hebben van beide tradities (Deepak, 2005; De Haan et al., 2013). Het blijkt dat migranten in de loop van de tijd juist door te handelen in lastige situaties, een uitgebreid opvoedkundig repertoire hebben verworven. Hierbinnen zijn elementen herkenbaar uit de cultuur van herkomst, maar is er ook te zien dat opvoedkapitaal ontstaat als het resultaat van een leerproces welk juist het gevolg is van de confrontatie met de opvoeding in Nederland (De Haan et al., 2013; Perreira, Chapman & Stein, 2006). Migrantenopvoeders voeden dus niet ofwel traditioneel (land van herkomst) ofwel modern (Nederlands) op, maar combineren elementen uit verschillende culturen tot nieuwe, hybride opvoedpraktijken (De Haan et al., 2013). Hierbij vinden migrantenouders nieuwe normatieve kaders uit waarbij zij ‘traditionele’ opvoedingswaarden combineren met eisen die in de ‘moderne’ samenleving worden gesteld (Perreira et al., 2006). Er wordt verwacht dat deze hybride patronen migrantenouders in staat stellen om een brug te slaan tussen twee culturen (De Haan, et al., 2013, Bacallao & Smokowski, 2007).

Er kan worden gesteld dat de eerder aangegeven moeilijkheden die migrantenouders ervaren nu in een ander, meer positief licht gezien kunnen worden. Het opvoeden in een andere context kan moeilijkheden blijven bieden aan deze opvoeders, maar door te handelen en te manoeuvreren tussen meerdere culturen op het gebied van opvoeding, ontwikkelen zij als groep ook opvoedkapitaal om hiermee om te kunnen gaan.

Oudertrainingen in wetenschappelijke literatuur

Voor ouders die ondersteuning bij de opvoeding kunnen gebruiken, zijn er tegenwoordig verschillende trainingen beschikbaar. De term ‘oudertraining’ verwijst naar een interventie waarbij een gestructureerd format gebruikt wordt. Enerzijds is het doel om ouders te trainen in opvoedtechnieken om de opvoedpraktijken en het gezinsfunctioneren te verbeteren (Kane, Wood & Barlow, 2007; Cottam & Espie, 2014). Anderzijds is het doel van oudertrainingen om in te zetten op het veranderen van cognities. Om het vertrouwen in de eigen capaciteiten te vergroten of om het opvoedhandelen en –gedrag te kunnen veranderen, moeten ouders eerst geloven dat ze dat kunnen (Deković, 2014).

Er kunnen verschillende typen oudertrainingen onderscheiden worden. In literatuur wordt er gesproken over *gedragmatige* (gebaseerd op de principes van sociaal-lernen met het doel om ouders handvaten te bieden in gedragstechnieken, zoals positieve bekrachtiging), *cognitief-gedragmatige* (waarbij gedragstechnieken gecombineerd worden met cognitieve strategieën die ouders helpen om hun denkpatroon over henzelf en hun kinderen te herstructureren), *relatie-gebaseerde* (biedt ouders nieuwe vaardigheden aan op het gebied van luisteren en communicatie met hun kinderen en op het gebied van het begrijpen van gedrag in de context van relaties), *relationeel-emotionele* (hebben als doel het verminderen van emotionele stress door het bekrachtigen van rationele overtuigingen) en *multi-model* oudertrainingen (combineert verschillende programmacomponenten naast gedrags- en cognitieve strategieën) (Bunting, 2004; Barlow, Smailagic, Huband, Roloff, Bennett, 2012; Richardson & Joughin, 2002).

Het primaire streven van oudertrainingen is om ouders te helpen de mogelijk vervormde cognities te laten identificeren die hun opvoedhandelen en de beleving die zij hebben over opvoeding en hun competenties kunnen beïnvloeden (Deković, 2014). Een andere overeenkomst tussen deze oudertrainingen is om zowel de vaardigheden van ouders te verbeteren als het consistente gebruik van deze vaardigheden te verhogen (Baker, Cook & Borrego, 2010). Verder blijkt dat de meeste oudertrainingen bestaan uit 6 tot 10 bijeenkomsten en duren deze bijeenkomsten ongeveer twee uur (Serketich & Dumas, 1996; Reyno & McGrath, 2006). De bijeenkomsten vinden meestal plaats in groepsverband. Ook is er tijdens de sessies vaak ruimte voor groepsdiscussie en kunnen ouders elkaar motiveren en ondersteunen (Foolen & Daamen, 2013). Ouders worden door de trainer gestimuleerd om bepaalde technieken en opvoedstrategieën te gebruiken. Ouders leren wanneer en hoe ze deze nieuwe vaardigheden kunnen gebruiken, wat vaak aan de hand van ondersteunend materiaal (zoals DVD’s) tijdens de training wordt weergegeven (Foolen & Daamen, 2013).

Wat betreft de effecten van oudertrainingen, blijkt dat deze afhankelijk zijn van de ernst van de problematiek, de kenmerken van de ouder (bijvoorbeeld etniciteit), de inhoud en opzet van de oudertraining zelf en de context om het gezin heen (Foolen & Daamen, 2013; Graf, Grumm, Hein & Fingerle, 2014; Kaminski, Valle, Filene & Boyle, 2008), maar ook kenmerken van het kind, zoals diens sekse en leeftijd. Zo neemt bijvoorbeeld de invloed van ouders in de adolescentie af (Graf et al., 2014). Kaminski et al. (2008) geven verder aan dat de aanwezigheid van een drietal componenten in een oudertraining een positief gevolg heeft op het opvoedgedrag van de ouders, namelijk positieve interacties (complimenteren, enthousiast zijn), emotie-gerichte communicatie (actief luisteren, emoties uiten) en oefenen met het eigen kind tijdens de training.

Er is minder aandacht en onderzoek uitgegaan naar de rol en de effecten van trainingen voor ouders met adolescenten (Asmussen, Corlyon, Hauari & LaPlaca, 2007). Van de vele oudertrainingen die beschikbaar zijn, heeft de meerderheid van de interventies ouders van kinderen in de peuterleeftijd en basisschoolleeftijd als doelgroep (Beelmann & Lösel 2008, zoals geciteerd in Graf et al., 2014). Foolen en Daamen (2013) benoemen dan ook het belang van een aangepaste inhoud aan het ontwikkelingsniveau van jongeren bij oudertrainingen, die zich in meer of mindere mate richten op ouders van adolescenten.

Uit het onderzoek van Clarke en Churchill (2012) naar een training bij ouders met adolescente kinderen, blijkt dat moeders zich door de training meer bewust zijn geworden van hoe zij moeten reageren wanneer er moeilijkheden ontstaan tussen hen en de puber. Moeders gaven aan dat vooral nieuwe communicatieve vaardigheden hen hielpen om beter om te gaan met de puber. Daarnaast waarden moeders de informele steun die zij ontvingen van andere ouders in de groepsessies. Ouders apprecieerden het om opvoedervaringen met elkaar te delen, om naar de ideeën van anderen te luisteren en om gewoonweg met elkaar te discussiëren over de opvoeding. Op deze manier konden zij reflecteren op hun eigen gezin en opvoeding (Clarke & Churchill, 2012). De reden dat de steun van andere moeders in de training zo hoog gewaardeerd werd, heeft te maken met het feit dat vele moeders zich vaak geïsoleerd en 'gebrekkelig' voelen in de opvoeding. De training helpt ouders om hun eigen-kracht te versterken, om ouders beter te laten voelen over zichzelf en om ouders bewust te laten worden dat ze 'niet alleen zijn' met een dergelijk probleem (Clarke & Churchill, 2012).

Nog minder onderzoeken zijn gedaan naar oudertrainingen voor ouders met een *niet-westerse achtergrond* met adolescenten, waarbij *opvoedcompetenties* van deze ouders worden gestimuleerd door de oudertraining. Forehand en Kotchick (1996) vinden dat in onderzoeken naar oudertrainingen, cultuur en etniciteit regelmatig worden vergeten én als deze wel worden

meegenomen, dan zijn de groepen vaak te klein om er zinnige conclusies uit te trekken. Dit is een alarmerend gegeven, aangezien opvoeding en opvoedingsvaardigheden van ouders worden beïnvloed door culturele normen en waarden en de culturele geschiedenis (Schaffer, 1996). Daarnaast gaan oudertrainingen veelal uit van de Europese of Amerikaanse achtergrond, maar de meeste migranten hebben een niet-westerse achtergrond en bevinden zich na migratie in een omgeving waarin de maatschappij en de cultuur vaak anders zijn dan hetgeen wat zij gewend zijn (Bjørknes, Larsen, Gwanzura-Ottmöller & Kjøbli, 2015). Migrantenouders vragen zich af hoe zij hun kinderen kunnen begeleiden in een vrije omgeving als Nederland en hoe ze aan kunnen sluiten bij deze omgeving, maar tegelijkertijd hun eigen waarden kunnen overbrengen (Distelbrink, Pels, Tan & Aarts, 2013).

Het bevorderen van opvoedcompetenties binnen oudertrainingen

Van den Broek, Kleijnen en Keuzenkamp (2010) noemen dat niet-westerse migranten een significant minder positieve opvoedbeleving hebben dan autochtone ouders. Uit onderzoek blijkt echter dat oudertrainingen de beleving van opvoedcompetenties van ouders kunnen bevorderen (Kane et al., 2007; Heinrichs & Hahlweg, 2009, zoals geciteerd in Graf et al., 2013; Graff et al., 2014; Kaminski et al., 2008). Door het versterken van de beleving van opvoedcompetenties krijgen ouders meer zicht op het probleemgedrag van kinderen en kunnen zij beter inzien wat ze beter kunnen doen bij de opvoeding (Graff et al., 2014). Kane en collega's (2007) tonen bijvoorbeeld aan dat ouders die deel hebben genomen aan een oudertraining (met name voor ouders met kinderen met gedragsproblemen) vaker positieve disciplineringsstrategieën gebruiken.

Opvoedcompetenties worden binnen dit onderzoek gezien als vaardigheden die ouders als ondersteunend beleven bij de opvoeding van kinderen en de mate waarin de ouder zich vaardig voelt om als opvoeder naar het kind te handelen (De Haan, 2013a; Izzo, Weiss, Shanahan & Rodriguez-Brown, 2000; Coleman & Karrater, 2003; Deković, Asscher, Hermanns, Reitz, Prinzi, & Van den Akker, 2010). Opvoedcompetenties van ouders worden in dit onderzoek gemeten met behulp van een instrument dat cognities van ouders ten aanzien van de opvoeding in kaart brengt (De Haan, 2013a). Opvoedcognities, in het bijzonder de beleving van competenties, lijken een belangrijk verklarend mechanisme te zijn in de vraag waarom mensen zich bezighouden met (betere, meer ondersteunende) opvoeding (De Haan, 2013b).

Het stimuleren van de opvoedcompetentiebeleving van ouders tijdens oudertrainingen is belangrijk. De beleving van opvoedcompetenties kan namelijk gezien worden als een beschermende factor tijdens de opvoeding en kan in sommige opzichten dienen als een "buffer"

voor kinderen (Knoche, Givens, & Sheridan, 2007). Immers, ouders die zich competent voelen over de opvoeding zijn vaak warmer, responsiever en hebben een hogere mate van acceptatie tegenover hun kind (Deković et al., 2010). Daarnaast maken deze ouders minder vaak gebruik van strenge disciplineringsstechnieken en zijn ze minder vijandig, opdringerig en inconsistent (Sanders & Woolley, 2005). Ook zien deze ouders het gedrag van hun kinderen als minder moeilijk (Coleman & Karraker, 2003). Verder blijkt dat adolescenten van ouders die een positieve beleving van opvoedcompetenties hebben, vaker beter presteren en betere uitkomsten hebben op verschillende domeinen, zoals in hun psychologische ontwikkeling, in pro-sociaal gedrag en binnen academische vaardigheden (Bogenschneider, Small & Tsay, 1997; Coleman & Karakker, 2003; Jones & Prinz, 2005; Raikes & Thompson, 2005).

Helaas is er op dit moment nog weinig (internationaal) onderzoek gedaan naar de beleving van opvoedcompetenties van niet-westerse migrantenouders. Dit onderzoek hoopt hier een bijdrage aan te leveren.

Huidige studie

Stichting Attanmia is een non-profit organisatie die projecten initieert, ontwikkelt en uitvoert op het gebied van sociale vraagstukken. De stichting is onder andere ontwikkelaar en uitvoerder van de in deze thesis onderzochte interventie *Shabab van Nu!* (*SvN!*). Deze interventie is een oudertraining waarin het opvoeden van pubers in de grote stad en de verbinding tussen opvoeding en burgerschap, met als doel het versterken van de eigen kracht van ouders en hun sociale netwerk, centraal staan. *SvN!* wordt in groepsverband aangeboden aan overwegend Marokkaans-Nederlandse ouders via verschillende netwerken van Stichting Attanmia, zoals migrantenzelforganisaties (MZO's) in Rotterdam. MZO's zijn organisaties die zich op basis van een ideële doelstelling inzetten voor de belangen van een bepaalde etnische groep en hebben als kernfunctie het organiseren van ontmoetingen en dialoog, zowel in eigen kring als gericht op de verbinding met en participatie in de samenleving (Gemeente Utrecht, 2006; Cordero-Guzmán, 2005; Fennema, 2004). Daarnaast kunnen MZO's voor migrantenopvoeders van belang zijn in het licht van opvoedtrainingen, waarin het aanbod veelal cultureel-religieus georiënteerd is (Kleijnen, 2009). Ontmoetingen met ouders met eenzelfde culturele- en migratieachtergrond biedt herkenning en stimuleert het onderlinge vertrouwen om opvoeding te kunnen bespreken en delen (Van Beurden, 2014). Daarnaast hebben de (semi)professionals werkzaam bij MZO's meestal dezelfde cultureel-etnische achtergrond en spreken zij vaak dezelfde taal als de doelgroep. Hierdoor zijn zij sensitiever voor de vragen van

migrantenouders en kunnen zij beter inspelen op het bepaalde type hulp en opvoedsteun waar ouders behoefte aan hebben (Van Heerwaarden, 2009; Kleijnen, 2009; Bellaart, 2013).

De Universiteit Utrecht is een samenwerkingsverband gestart met Stichting Attanmia en heeft een subsidievoorstel aangevraagd bij ZonMw om het onderzoek naar deze methodiek te kunnen realiseren. Dit onderzoeksproject valt binnen het programma 'Effectief werken in de jeugdsector', met projecttitel *Shabab van Nu!* en projectnummer 70-72900-98-13214 (De Haan, 2013a).

Het doel van dit thesisonderzoek, dat in het kader van het NWO project *Shabab van Nu!* is uitgevoerd, is om meer inzicht te krijgen in de opvoedcompetenties van ouders en de vraag of en hoe deze gestimuleerd worden door de training *SvN!*. De centrale vraag van deze thesis is: *(Hoe) Draagt de training Shabab van Nu! bij aan het verbeteren van de opvoedcompetenties van ouders met een Marokkaanse culturele achtergrond en hoe speelt de opvoeding in een pluriforme omgeving hierbij een rol?* Ter beantwoording van deze onderzoeksvraag zijn de volgende deelvragen opgesteld: *1. Is de beleving van opvoedcompetenties van ouders veranderd door de training? 2. Hoe kan deze verandering verklaard worden door de specifieke aard van de training? En tot slot 3. Hoe worden de mogelijke veranderingen in opvoedcompetenties van ouders, die plaatsvinden in het kader van de training, door de specifieke opvoedingscontext bepaald?*

METHODE

Design

De huidige studie heeft gebruik gemaakt van een mixed-method design. Dit houdt in dat zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek heeft plaatsgevonden. Aan de hand van een op de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI) gebaseerde survey en een mini-interview is de data bij de respondenten verzameld. Om de effecten van *SvN!* te kunnen inventariseren, is een pretest en een posttest bij de participanten afgenomen. Dit betekent dat zowel de survey als het mini-interview twee keer bij dezelfde respondenten is afgenomen, één keer voorafgaand aan de training en één keer nadat de training heeft plaatsgevonden.

Instrumenten van data-verzameling

Personalialia. Deze open vragen betreffen de persoonlijke gegevens van de participant. Er werd onder andere gevraagd naar de huidige woonplaats van de respondent, diens leeftijd, burgerlijke staat, scholing en migratieleeftijd, het aantal kinderen dat de participant heeft, de leeftijd, sekse en scholing van de kinderen, enzovoorts (De Haan, 2013a).

Survey. Voor het meten van de opvoedcompetentie werd gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de NOSI. Hierbij lag de focus vooral op het ouderdomein. Van dit domein werd de schaal competentiegevoel gebruikt. Deze schaal werd vervolgens aangepast aan de situatie van de migrantenouders. Bij de formulering van de items werd rekening gehouden met de gezinskenmerken en met de leeftijd van de kinderen van de doelgroep van de training. De beleving van opvoedcompetenties wordt in dit onderzoek gemeten door ouders te vragen hoe competent zij zichzelf ervaren in termen van het omgaan met moeilijkheden, dagelijkse gebeurtenissen en het uitoefenen van controle over het gedrag van kinderen (De Haan, 2013b). De items werden gescoord op een zespuntschaal met als uiterste waarden ‘helemaal mee eens’ en ‘helemaal mee oneens’ (De Haan, 2013a).

Mini-interview. Om meer kwalitatieve achtergrondgegevens te verzamelen en om de resultaten verkregen uit de kwantitatieve analyse beter te kunnen interpreteren en te onderbouwen, is in dit project een instrument ontwikkeld en samengevoegd met het intake-instrument van Stichting Attanmia. Dit instrument bestaat uit open vragen en wordt in dit onderzoek het mini-interview genoemd. Een soortgelijk instrument werd ook na de training gebruikt om eventuele verschillen beter te kunnen verklaren. Tijdens het mini-interview werd onder andere gevraagd wat opvoeding voor de participanten betekent, wat zij nastreven met hun opvoeding en wat zij als moeilijk ervaren bij de opvoeding (De Haan, 2013a).

Netwerkinderview. Dit instrument gaf een gedetailleerd inzicht in de sociale netwerken van opvoeders ten aanzien van de grootte, de aard, de samenstelling en cohesie van het netwerk en de kwaliteit van de opvoedingsrelaties binnen het netwerk (De Haan, 2013a). In dit instrument worden ook de opvoedingsideeën en –praktijken van ouders geïnventariseerd. Er werd gekeken naar de mogelijke transformaties in deze opvoedingsideeën en –praktijken en welke ontwikkelingen een aanleiding waren voor deze transformaties, zoals leefomgeving en migratie.

Werving van participanten

De werving van participanten heeft plaatsgevonden via het sociale netwerk van Stichting Attanmia. De deelnemers zijn geworven uit zelforganisaties die op buurtniveau opereren in de stad Rotterdam. Groepen Marokkaanse ouders die geïnteresseerd waren in de training konden hieraan deelnemen. Voor deelname aan het onderzoek werden een aantal criteria opgesteld, onder andere het hebben van ten minste 1 kind tussen 10-23 jaar, het zijn van een eerste, tweede of tussengeneratie migrant met een Marokkaans-etnische achtergrond, het hebben van een islamitische achtergrond en het tonen van interesse in de training. Door de manier van respondentenwerving wordt verondersteld dat deze steekproef niet volledig representatief is voor de gehele populatie Marokkaanse migrantenouders in Nederland. De uitkomsten en uitspraken van dit onderzoek hebben met name betrekking op de huidige participanten. Alle ouders die hebben geparticipeerd aan het onderzoek hebben dit op vrijwillige basis gedaan.

Participanten

In de periode van 19 mei 2014 tot en met 20 mei 2015 hebben 10 moedergroepen en 3 vadersgroepen deelgenomen aan deze studie. Deze moeder- en vadersgroepen bestaan uit ouders die betrokken zijn bij lokale groepen van bijvoorbeeld stichtingen, moskeeën of verenigingen in hun wijk. Om inzicht te verkrijgen in de kenmerken van de deelnemende ouders, zijn in tabel 1 de algemene gegevens van de participanten opgenomen.

Tabel 1. *Kenmerken van de participanten uit de training SvN! (N=117)*

	Moeders (N = 87)	Vaders (N = 30)
Gemiddelde leeftijd in jaren	43,7	49,8
- Variatie	30-55	35-65
Gemiddelde migratieleeftijd	19,2	23,2
- Variatie	1-41	3-43
Geboorteland		
- Marokko	80,5%	90,0%

- Nederland	1,1%	-
- Anders	9,2%	-
- Missing	9,2%	10,0%
Type migrant		
- Eerste generatie (waarvan...% tussengeneratie)	89,7% (39,7%)	90,0% (18,5%)
- Tweede generatie	1,1%	-
- Missing	9,2%	10,0%
Woonplaats		
- Rotterdam	88,5%	76,7%
- Anders dan Rotterdam	1,1%	13,3%
- Missing	10,4%	10,0%
Burgerlijke status:		
- Getrouwd	81,6%	90,0%
- Gescheiden	6,9%	-
- Alleenstaand	2,3%	-
- Missing	9,2%	10%
Gemiddeld aantal kinderen		
- Minimum en maximum aantal kinderen	3,8	3,7
	1 - 8	2 - 8
Dagelijkse bezigheden		
- Betaalde baan	11,5%	60,0%
- Vrijwilligerswerk	36,8%	23,3%
- Geen werkzaamheden buitenshuis	32,2%	6,7%
- Missing	19,5%	10,0%
Eerder opvoedcursus gevolgd		
- Ja	50,6%	30,0%
- Nee	40,2%	60,0%
- Missing	9,2%	10,0%

Noot: De tussengeneratie wordt hier gezien als migranten die in hun tienerjaren (10-19 jaar) zijn geëmigreerd (NJI, 2014). Tussengeneratie migranten maakt deel uit van de eerste generatie.

De groep participanten van dit onderzoek bestaat uit 117 ouders met een overwegend Marokkaans-Nederlandse achtergrond. Hiervan is 74,4% een vrouw en is 25,6% een man. Het is duidelijk dat de meeste ouders in Marokko geboren zijn en als migrant van de eerste generatie naar Nederland zijn gekomen. Verder blijkt dat de meerderheid van de ouders in Rotterdam woont en dat zij gemiddeld 4 kinderen hebben. Tot slot is gebleken dat de helft van de moeders eerder een opvoedcursus heeft gevolgd tegenover een derde van de vaders.

Onderzoeksprocedures

Onderzoeksprocedure: Afname bij participanten

Nadat de moeder- en vadergroepen waren geworven, is de student-onderzoeker, en eveneens stagiaire van Stichting Attanmia, samen met (onderzoek)collega's en anderstalige-assistenten driemaal bij de participantengroepen geweest. Allereerst heeft er een voorlichting voor de participanten plaatsgevonden over de training. Tijdens de 2,5 uur durende voorlichting zijn de participanten geïnformeerd over de doelstellingen en uitvoering van het huidige onderzoek.

De voorlichting is tevens het eerste contactmoment voor de onderzoekers met de participanten. Kennismaking en het overbrengen van vertrouwen zijn belangrijke aspecten van de voorlichting. Daarbij is voorafgaand aan de dataverzameling toegezegd dat de gegevens anoniem worden behandeld.

Een week na de voorlichting vindt de pre-test van het onderzoek plaats. Tijdens de pre-test wordt nog een keer verteld welke stappen binnen het onderzoeksproces worden gedaan in samenwerking met de participant. Allereerst leest de student-onderzoeker samen met de participant het toestemmingsformulier door. Wanneer de respondent het toestemmingsformulier begrijpt en hiermee is ingestemd, wordt vervolgens het onderdeel over de persoonlijke gegevens besproken en wordt de afnameprocedure voor het mini-interview toegelicht. Als laatst wordt de afnameprocedure van de survey uitgelegd. De instrumenten werden in dezelfde volgorde bij de participanten afgenomen: eerst de personalia, dan het mini-interview en als laatste de survey. Vervolgens komen de ouders gedurende 5 weken, wekelijks één dagdeel bij elkaar voor de training. Na afloop van de training worden de participanten wederom uitgenodigd door de onderzoekers voor de post-test van het onderzoek.

Zowel de pre-test als de post-test duren ongeveer 30 minuten per participant. De student-onderzoeker bevindt zich te allen tijde in de vertrouwde omgeving van de participanten. Hoewel de training en het onderzoek voor vele ouders erg verweven leek, werd de onderzoekersrol nadrukkelijk aan de participanten gepresenteerd.

Voorafgaand aan de interviewafname is toestemming gevraagd voor een opname met een voice-recorder. De reden voor het gebruik van de voice-recorder door de student-onderzoeker is tweeledig. Allereerst is dit voor de participant efficiënter qua tijd, omdat er minder tijd verloren gaat aan het maken van notities van de antwoorden van de participant door de student-onderzoeker. Ten tweede wordt het verhaal van de participant zo volledig mogelijk opgeslagen en veilig bewaard voor het transcriberen, waardoor er geen informatie verloren gaat en de analyse van de data betrouwbaarder is. Omdat er gedurende het onderzoek veel weerstand was van de participanten jegens de voice-recorder en velen geen toestemming wilden geven voor een audio-opname, is later in het onderzoek besloten om de keuze om wel of geen gebruik te maken van de audio-recorder als evenredige keuze te presenteren aan de participanten. De interviews waar geen audio-opname van zijn gemaakt, zijn gedocumenteerd middels aantekeningen. De data van de wel opgenomen gesprekken werden later getranscribeerd in *Microsoft Word*. Het is niet gelukt om alle audio-opnamen te transcriberen voor de afronding van dit onderzoek. Tijdsgebrek en financiën zijn hier de redenen van.

Onderzoeksprocedure: Kwantitatieve analyse

Na de afronding van de dataverzameling, is er gestart met de kwantitatieve analyse van de gegevens. De participanten en diens gegevens op de personalia en de survey werden ingevoerd in *IBM SPSS Statistics – 22*. Dit geldt voor alle onderzochte oudergroepen, op twee moedergroepen na. De reden voor het niet meenemen van deze respondenten heeft ermee te maken dat de condities tijdens de afname waren geschonden. De eerste groep betrof een 55+ vrouwengroep waarvan nagenoeg alle deelnemers geen kinderen hadden in de juiste leeftijdscategorie. De tweede groep vrouwen toonde onvoldoende vertrouwen in het onderzoek. De data is op grond van deze argumenten als onvoldoende betrouwbaar bevonden.

Om de betrouwbaarheid van de opvoedcompetentieschaal vast te stellen, is aan de hand van een homogeniteitsanalyse in SPSS de coëfficiënt van interne consistentie bepaald apart voor de pre- en posttest. Wanneer alle opvoedcompetentie-items van alle (groepen) respondenten werden meegenomen in de homogeniteitsanalyse, bleek de interne consistentie van de schaal te laag en dus niet homogeen. Om meer inzicht te verkrijgen in de items die wel met elkaar correleerden, werd gelijktijdig een itemanalyse verricht. Op basis van de itemanalyse van de voormeting bleek item 6 het sterkst te correleren met item 4 ($\alpha = .510$). Items die de laagste samenhang vertoonden op de voormeting waren de items 2, 3 en 5. Op basis van de itemanalyse van de nameting, bleek ook item 6 het sterkst te correleren met item 4 ($\alpha = .328$) en daarnaast met item 5 ($\alpha = .403$). Items die een lage samenhang vertoonden op de nameting waren items 1, 2 en 3. De uitkomsten van deze analyses zijn terug te vinden in tabel 2.

Tabel 2. Veranderingen in Cronbach's α bij het verwijderen van items voor de pre-test en posttest.

	OC1_Ik heb vaak het gevoel dat ik een goede opvoeder ben.	OC2_Ik heb veel minder problemen met de opvoeding dan ik eerst dacht.	OC3_Nadenken over mijn opvoeding, helpt mij om een goede opvoeder te zijn.	RecOC4_Ouder zijn is moeilijker dan ik eerst dacht.	RecOC5_Ik denk vaak: 'andere ouders voeden beter op dan ik'.	RecOC6_Ook al doe ik mijn best soms voelt het alsof de opvoeding niet lukt.
Cronbach's α vm	,389	,415	,417	<u>,130</u>	,537	<u>,159</u>
Cronbach's α nm	,379	,389	,454	<u>,299</u>	<u>,259</u>	<u>,017</u>

Noot: Onderstreepte resultaten representeren de sterkte items apart voor de pre-test en post-test.

Ook wanneer er inhoudelijk naar de items werd gekeken, bleek dat deze 3 items enigszins met elkaar samenhangen. Het valt op dat deze items negatief geformuleerd zijn. Wellicht begreep de onderzochte groep ouders de negatief geformuleerde items beter. Tijdens het mini-interview viel immers ook op dat ouders regelmatig de termen 'moeilijk' en 'lastig'

noemden. Een achterliggend construct dat mogelijk achter deze items ligt, is wellicht opvoedingsonzekerheid bij ouders. Omdat ouders uit zichzelf al vaak aangeven dat zij de opvoeding als moeilijk ervaren, is het mogelijk dat zij zich beter herkennen in deze items. Op basis van deze uitkomsten is besloten om verder te gaan met items 4, 5 en 6, omdat de opvoedcompetentieschaal dan het meest homogeen is. In tabel 3 is de vergelijking tussen alle items en de uiteindelijk gekozen items voor de analyse opgenomen. Tevens is onderzocht of er sprake zou zijn van minder betrouwbare groepen ouders, die mogelijk een negatief effect hebben op de homogeniteit van de opvoedcompetentieschaal. Na een volledige controle bleek dit niet het geval te zijn en is de analyse voortgezet met alle onderzochte groepen ouders.

Tabel 3. *Betrouwbaarheidsstatistieken van de opvoedcompetentie-items voor de pre- en posttest van alle onderzochte groepen.*

	Cronbach's α Pretest	Cronbach's α Posttest
Alle OC-items	$\alpha = .412$	$\alpha = .366$
RecOC4, RecOC5 & RecOC6	$\alpha = .475$	$\alpha = .569$

Noot: De afkorting 'OC' staat hier voor de term opvoedcompetentie. De afkorting 'Rec' geeft aan dat het om een item gaat die hercodeerd is.

Echter, ondanks dat er 117 participanten zijn opgenomen in de SPSS-file, zijn er slechts 62 deelnemers (53,0%) meegenomen bij de vergelijking op de gemiddelde gegevens van de voor- en nameting. Dit komt omdat niet alle participanten alle metingen hebben afgenomen. 43 van de 117 participanten (36,8%) had ten tijde van de uitgevoerde analyse geen nameting die kon worden meegenomen. De redenen hiervoor zijn dat de respondent niet aanwezig was tijdens de nameting, of dat de nameting op het moment van de analyse nog niet had plaatsgevonden. 11 van de 117 participanten (9,4%) had geen voormeting afgenomen die mee kon worden genomen in de analyse. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de respondent wel aanwezig was bij nameting maar gewoonweg niet bij de voormeting. Als laatste is er één respondent (0,8%) in de SPSS-file waarbij zowel geen voormeting als geen nameting is afgenomen. Van deze respondent zijn enkel de beschikbare persoonlijke gegevens ingevoerd.

Tot slot werd bepaald dat bij dit onderzoek een *paired-samples t-test* gedaan moest worden. Deze *t*-toets wordt gebruikt wanneer dezelfde participanten deelnemen aan twee experimentele condities. De gemiddelden op beide condities worden vervolgens vergeleken en er wordt bepaald of er sprake is van een eventueel statistisch significant verschil op $p < 0.05$ niveau. In dit onderzoek bestaan de experimentele condities uit de voormeting en de nameting. De afhankelijke variabele 'opvoedcompetentie' wordt gemanipuleerd door de training en de gemiddelde uitkomsten op beide metingen worden met elkaar vergeleken.

Om de *t*-toets voor gekoppelde steekproeven te kunnen uitvoeren, is er een totaalscore berekend voor de 3 geselecteerde items voor de opvoedcompetentieschaal, wederom apart voor beide testcondities. Op basis van deze gemiddelden is de *paired-samples t-test* uitgevoerd. De resultaten van deze *t*-toets zijn te vinden in de resultatensectie.

Onderzoeksprocedure: Kwalitatieve analyse

Ten behoeve van de kwalitatieve analyse is een selectie gemaakt van participanten, waarbij gelet is op twee criteria die van belang zijn voor een evenredige vertegenwoordiging van de participanten in deze studie. Allereerst is rekening gehouden met de taal waarin het mini-interview is afgenomen, namelijk Nederlands of anderstalig (Tamazight of Marokkaans-Arabisch). Ten tweede zijn enkel die participanten geselecteerd waarbij zowel een voor- als een nameting bij was afgenomen. Er is hiervoor gekozen om de eventuele veranderingen in opvoedcompetenties grondiger te kunnen toelichten. Een totaal van 21 participanten is meegenomen in de kwalitatieve analyse, te weten 10 Nederlandstalige respondenten en 11 anderstalige respondenten. Hierbij is er ook op gelet dat er per geselecteerde participant, twee mini-interviews meegenomen konden worden voor de comparatieve analyse, namelijk één voormeting-interview en één nameting-interview van dezelfde respondent. Er werden ergo 20 ‘Nederlandstalige’ (met een verdeling van 10 pretest-interviews en 10 posttest-interviews) en 22 ‘anderstalige’ mini-interviews (11 pretest-interviews en 11 posttest-interviews) gekozen voor de analyse. Dit komt neer op een totaal van 42 mini-interviews, waarbij gebruik is gemaakt van 10 transcripties en 32 afnameformulieren. Het meenemen van de afnameformulieren, naast de transcripties, voor de kwalitatieve analyse werd als voldoende bevonden, omdat alle vragen duidelijk op het formulier staan vermeld. Daarnaast is er genoeg ruimte om het antwoord van de respondent te noteren. Verder is er onder elke vraag een vertaling in het Marokkaans-Arabisch te vinden, als ondersteuning voor de participanten. Op deze manier is geprobeerd om te voorkomen dat er waardevolle informatie verloren zou gaan, zodat de gegevens uit de afnameformulieren ook in de analyse meegenomen konden worden. Vanwege tijdsbeperkingen werd besloten om de uitgevoerde selectie te maken. Bovendien was de verwachting dat een subsample van ten minste 40 mini-interviews voldoende zou zijn voor de gewenste soort kwalitatieve analyse.

Vervolgens werd op basis van ‘close reading’ elk interview apart gelezen en werden fragmenten binnen de interviews gecodeerd. Hierbij werden de antwoorden van alle respondenten per vraag op de domeinen ‘opvoedcompetentie’ en ‘training’ bekeken. Er werd bepaald waarom het fragment als geheel betekenisvol was en er werd besloten of het fragment

relevant was voor het onderzoek (Boeije, 2010). Deze fragmenten werden gelabeld met passende codes. Vervolgens zijn de gegevens opnieuw bekeken en is getracht om vergelijkbare antwoorden van de participanten te plaatsen onder overkoepelende thema's. Voor de beantwoording van de eerste twee deelvragen van dit onderzoek werd gebruik gemaakt van de analyse van de mini-interviews. Voor de beantwoording van de derde deelvraag werd gebruik gemaakt van 6 netwerkinterviews waarbij deel 1 van dit instrument werd bekeken. Omdat er alleen voormetingen beschikbaar waren van dit meetinstrument, berusten de resultaten van de netwerkinterviews alleen op de analyse van de pretest. Er werd gebruik gemaakt van dezelfde methode van close reading, het coderen van antwoorden en het vinden van thema's binnen de gegeven antwoorden.

Om een antwoord te kunnen geven op de mogelijke verandering van de beleving van opvoedcompetenties van ouders door de training, hoe de mogelijke verandering verklaart kan worden door de specifieke aard van de training en hoe deze verandering door de specifieke opvoedingscontext bepaald wordt, zijn analysevragen opgesteld die ondersteunend zijn voor de beantwoording van deze deelvragen, en later de onderzoeksvraag van deze studie. Daarnaast is in de analyse specifiek gelet op welke leerprocessen ouders zelf benoemen, om meer inzicht te krijgen in hoe ouders het proces ervaren dat heeft geleid tot een mogelijke verandering in hun ervaren competenties als gevolg van de training . Ter beantwoording van de eerste deelvraag, zijn de volgende analysevragen opgesteld: *Wat vertellen ouders over hun ervaringen met betrekking tot de opvoeding, zijn er verschillen zichtbaar tussen de voor- en de nameting? Wordt er door ouders gesproken over leerervaringen tijdens de training? Hoe wordt er door ouders gesproken over de verwerving van opvoedcompetenties door de training?* Ter beantwoording van de tweede deelvraag zijn de volgende analysevragen opgesteld: *Hoe waarderen de Marokkaans-Nederlandse ouders de training? Welke trainingskenmerken/ algemeen werkzame factoren van de training worden door ouders genoemd, die zij als ondersteunend ervaren bij de verandering van hun opvoedpraktijken?* Ter beantwoording van de derde deelvraag zijn de volgende analysevragen opgesteld: *Wat is de leefomgeving waarin ouders hun kinderen opvoeden? Hoe wordt de opvoeding van kinderen in deze leefomgevingen ervaren door de ouders? Wat vertellen ouders over de opvoeding van hun kinderen op een andere plek dan waar zij zelf zijn opgevoed (als ouder met een migratie-achtergrond)?*

RESULTATEN

In deze sectie zullen de resultaten besproken worden die aan de hand van twee analyses hebben plaatsgevonden. Allereerst worden de resultaten van de kwantitatieve analyse behandeld en ten tweede worden de bevindingen besproken die verkregen zijn via de kwalitatieve analyse.

Kwantitatieve resultaten

In de *paired-samples t-test* zijn 62 participanten meegenomen die allemaal een voor- en nameting hebben afgenomen. Er is eerst gekeken naar het verschil tussen de gemiddelde-scores van beide condities. Hierbij komt een gemiddelde van $-.10$ uit. Dit betekent dat de respondenten een vrijwel gelijke gemiddelde score hebben op de pre- en posttest ondanks de training. Het feit dat er sprake is van een negatieve *t*-waarde geeft aan dat de pre-test een kleiner gemiddelde heeft dan de post-test. Dit houdt in dat er sprake was van een iets hogere opvoedcompetentie bij ouders voorafgaand aan de training. Het verschil is echter verwaarloosbaar. De gegevens op beide condities zijn praktisch gelijk.

Op basis van de gegevens, zoals gemeten met de survey, kan geconcludeerd worden dat de participanten van dit onderzoek geen significant hogere mate van opvoedcompetentie ervaren nadat zij de training *SvN!* hebben gevolgd ($M = 3.46$, $SE = .146$) in vergelijking met de pre-test van deze respondenten ($M = 3.35$, $SE = .151$), $t(61) = -.667$, $p > .05$, $r = .47$. Dit is tevens terug te vinden in tabel 4.

Tabel 4. *De paired-samples t-test (two-tailed significance) m.b.t. opvoedcompetenties van ouders*

	M	N	SD	Std. Error Mean	Df	p	t
OCVM_Gemiddelde	3,35	62	1,19	,15			
OCNM_Gemiddelde	3,46	62	1,15	,15			
Pair (OCVM_Gem & OCNM_Gem)	-,10	62	1,21	,15	61	.507	-,667

Noot: De afkorting OCVM betekent 'voormeting van de opvoedcompetentieschaal'. OCNM staat voor 'nameting van de opvoedcompetentieschaal'.

Tot slot is gebleken dat de voormeting en de nameting redelijk met elkaar correleren ($r = .469$). Deze correlatie is significant, omdat $p < .05$, namelijk $p = .000$.

Kwalitatieve resultaten

Opvoedervaringen voor en na de training

Allereerst is gekeken hoe ouders voorafgaand aan de training spreken over opvoedcompetenties en hun competenties in vergelijking met hoe zij na de training hierover spreken. Voorafgaand aan de training gaf 59,1% van de ouders aan de opvoeding van pubers als moeilijk te ervaren. Opmerkelijk is dat dit aantal in de posttest is gestegen naar 90,9%. Daarnaast zijn de uitdagingen die ouders ervaren in de nameting veranderd in vergelijking met de voormeting. Wanneer wordt gekeken waar ouders deze uitdagingen aan toeschrijven, blijkt dat ouders bij de pre-test moeilijkheden met name verbinden aan factoren die gerelateerd zijn aan het gedrag van het kind. Hierbij kan gedacht worden aan de lage motivatie van kinderen voor school of werk, of dat kinderen niet willen luisteren. Fragment 1 is hier een voorbeeld van.

Fragment 1. Hakim vertelt vooraf aan de training waarom de opvoeding van pubers lastig kan zijn.

- I: Ervaart u dat opvoeden moeilijk is? Vindt u opvoeden moeilijk? Waarom wel, waarom niet?
V: Ik vind de opvoeding op zichzelf is, is niet moeilijk. Maar soms kom je punten tegen dat je kinderen niet mee willen. Dat ze gewoon ja zeggen enne luisteren met half oor en dan doen ze toch wat ze, wat ze zin in hebben.
I: Ok.
M: En dat ze dan bepaalde leeftijd gaan bereiken.
I: Ja.
M: Dan voelen zich, voelen zich dat ze zelf de baas zijn, dat ze zelf uit kunnen maken. Beetje een uh *.Wat mij betreft is dat een beetje verkeerd.

V = Vader ; I = Interviewer

Noot: * staat voor: woord is niet duidelijk te horen op de audio-opname. Fragment uit een transcript.

Daartegenover blijkt uit de analyses van de posttest dat moeilijkheden of drempels die ouders in de opvoeding ervaren, door de ouders voor een deel toegeschreven worden aan henzelf. 63,6% van de ouders geeft aan, wanneer zij spreken over opvoedmoeilijkheden, dat je als ouder veel moet investeren in de opvoeding, zoals aandacht besteden aan de kinderen, geduld hebben en tijd maken voor je kinderen. Het volgende fragment illustreert hoe ouders tijdens de nameting spreken over zichzelf als opvoeder, en hoe zij naar zichzelf als opvoeder zijn gaan kijken.

Fragment 2. Zubaidah vertelt na de training over haar ervaring van zichzelf als opvoeder.

-
- I: Ervaart u nu dat opvoeden moeilijk is?
M: Ja, ja, ja, vroeger niet, want ik was geen moeilijk kind vroeger. Dus dacht ik: Ja, alles is makkelijk, maar ik heb alles gedaan. Ik ben een open moeder, ik doe, ik ga met de tijd en alles. Ik, ja, maar toch maar toch blijft het opvoeden van deze generatie moeilijk. Ja.
(later vertelt deze moeder)
I: Heeft het* ook nog andere effecten gehad op u als opvoeder?
-

-
- M: Ja, ik zeg dat ik ben ik, ik gee- (..) ik (..) nu denk ik aan alles gaat elk elke stap moet ik denken wat (gelach). Eerst denken, niet gelijk eh, ja.
- I: Ja.
- M: Ook rekening houden wat ik zeg, wat ik tegen mijn ouder en zo en (..). Vroeger niet. Vroeger gewoon als ik boos wordt dan zeg ik alles wat ik eh, maar nu niet
- I: Ja
- M: Ik hou echt rekening met mijn woorden. Met wanneer ik moet met hem praten. Wanneer niet. Wanneer dat.
- I: Ja.
- M: Had ik niet in de gaten vroeger, ja. (gelach).
- I: Je denkt er meer over na.
- M: Ja.
-

M = Moeder; I = Interviewer

Noot: het* = de training. Fragment uit een transcript.

Andere drempels die ouders in de posttest benoemen bij het spreken over opvoedmoeilijkheden, zijn het generatieverschil, dat opvoeding kan variëren per kind & per diens leeftijd en de pubertijd zelf. Daarnaast blijkt uit de posttest dat 27,3% van de ouders aangeeft dat de nieuwe, snelle levensstijl soms moeilijk voor hen is bij te houden en enkelen noemen letterlijk dat de opvoeding van de digitale generatie lastig is.

Ondanks de ervaren moeilijkheden, geeft 81,8% van de ouders in de posttest aan zich een goede opvoeder te voelen, tegenover 86,4% in de pretest. Ouders geven in de nameting bijvoorbeeld aan voorwaarden voor zichzelf op te stellen, zoals je best blijven doen, proberen met de tijd mee te gaan en je eigen grenzen kennen. In de pretest wordt alleen 'je best blijven doen' door 42,9% van de ouders genoemd. Wanneer ouders ervaren dat zij aan deze voorwaarden voldoen, kan dit voor ouders betekenen dat zij het goed doen als opvoeder. Deze ervaring kan erop duiden dat de opvoedcognities van ouders door de training zijn veranderd, waardoor ook de opvoedervaring en beleving van hun opvoedcompetenties zijn veranderd, te weten, zijn verbeterd.

Leerprocessen

Om meer inzicht te krijgen in hoe ouders het proces ervaren dat heeft geleid tot een (mogelijke) verandering in hun ervaren competenties als gevolg van de training, is in de analyse specifiek gelet op welke leerprocessen ouders zelf benoemen. In de posttest hebben ouders systematisch drie leerprocessen genoemd die zij door de training hebben ondervonden, namelijk: ze hebben een ontwikkelingsproces meegemaakt, zijn meer opvoedingsbewust geworden en hebben concrete vaardigheden geleerd. Ongeveer 74,0% van de onderzochte ouders heeft ten minste een van deze drie kernveranderingen ondergaan.

68,2% van de ouders noemt dat zij een ontwikkelingsproces hebben meegemaakt bij

zichzelf als opvoeder. Ouders geven aan dat zij door de training meer nadenken over de opvoeding, hier een andere kijk op hebben gekregen en dat hun (opvoed)handelen is veranderd. Het volgende fragment is een illustratie hiervan, met name ten aanzien van het feit dat ouders zich bewust zijn van het feit dat zij als opvoeder veranderd zijn.

Fragment 3. *Hafida vertelt over haar ontwikkeling door de training*

I: Wat was het effect van de training op u als ouder?

M: (...) Ja, hoe je met je eh, de belangrijkste bedoel je?

I: Wat jij ziet als effect.

M: [...] hoe (de trainster) ons van als je kind zeg maar eh, iets heeft gedaan hoe je het moet aanpakken. Dat was van mij echt zo van, ja, dat je niet zo meteen zeg maar het kind heeft iets gedaan dat je gewoon meteen aanvalt van dit en dit en dit.

I: Hmm.

M: Nee, je moet met op een op een ja, op een leu- op een, ja meer met hem praten. Wat er aan de hand is en dat heb ik wel, ja dat vond ik wel echt goed. En ik heb het ook gedaan.

M = Moeder; I = Interviewer

Noot: Fragment uit een transcript.

Ten tweede bleek uit de gegeven antwoorden, dat 72,7% van de ouders een grotere mate van bewustwording met betrekking tot de opvoeding heeft verworven door de training. Ouders hebben kennis gemaakt met alternatieve manieren van opvoeden, oftewel andere opvoedingsmethoden dan die waar de ouders bekend mee waren. Hierbij kan gedacht worden aan meer autoritatief communiceren met de kinderen en consequent zijn tijdens de opvoeding. Hierbij is het belangrijk om te noemen dat deze nieuwe manieren van opvoeden tijdens de training niet worden opgelegd als de enige, juiste aanpak waarin opvoeding moet plaatsvinden. In fragment 4 vertelt een moeder dat de trainster de opvoedmethoden van ouders niet afkeurt maar dat zij de ouders kennis heeft laten maken met een breder repertoire van opvoedalternatieven.

Fragment 4. *Farah vertelt over alternatieven die tijdens de training aangeboden werden.*

I: Ja. En wat vond u goed aan de training?

M: Eh, de toegankelijkheid, de op-, de laagdrempeligheid. Vond ik heel fijn. Ja. En (***) is natuurlijk ook laagdrempelig. Ik vind dat je haar heel snel makkelijk kan benaderen, maar ze is ook niet iemand dat zij met meeste cursus dat je zwart-wit he. Het is ja of nee en bij haar niet. Bij haar is het allemaal een beetje grijs. Ze zal niet zeggen dat je iets verkeerd doet. Ze zal je misschien een andere manier laten zien van hoe het zou kunnen. Of op een andere manier hoe eh, hoe jet zou kunnen doen of. Ja, maar in ieder geval niet zo zeer dat ze je bekritiseert. Ik denk dat dat een soort opening is geweest.

I: Ja.

M: Daarom veel vrouwen zichzelf hier ook eh, open voelen om hun verhaal kwijt te kunnen. De meeste eh, persoonlijke verhalen.

M = Moeder; I = Interviewer

Noot: (***) staat hier voor de naam van de trainster. Fragment uit een transcript.

Ten derde vertelt 81,8% van de ouders concreet te hebben geleerd van de training. Ouders geven aan concrete kennis te hebben verworven. Hanif vertelt bijvoorbeeld ‘*Had niet veel kennis over opvoeding, heb veel geleerd, veel nieuwe dingen en pas het toe in de opvoeding pubertijd*’. Ook Hakim vertelt ‘*Nieuw was voor mij de ontwikkelingsfases. Eerst had ik 0-7, 7-14, 14-21, maar nu zie ik meer fases*’. Verder noemen ouders dat een goede opvoeder iemand is die warmte geeft aan het kind, consequent is en zich interesseert in de ervaringen van het kind. Ook hier geven ouders aan dat door het toepassen van nieuwe informatie uit de training in de eigen opvoeding, zij nu ook een andere opvoedaanpak gebruiken, zoals luisteren naar wat het kind te vertellen heeft, meer communiceren met het kind, meer tijd besteden aan het kind en vaker aandacht geven aan het kind.

Fragment 5. *Mahasin vertelt wat voor leerervaring de training op haar heeft gehad.*

I: Voelt u zich nu een goede opvoeder?

M: Alhamdoeli Allah* veel dingen geleerd. Voorbeelden van de training pas het toe. Kinderen van school komen, met een glimlach ontvangen, meer interesse. Ook meer bewust en meer tijd voor de kinderen.

(Moeder vertelt later wederom)

M: De training heeft mij veranderd. Ik heb veel geleerd en pas het ook toe. Anders naar de opvoeding gaan kijken, meer vragen. De kinderen merken het op.

M = Moeder; I = Interviewer

Noot: * betekent in het Arabisch ‘ere aan God’ / ‘dank aan God’. Fragment uit een afnameformulier.

Ervaring veranderingseffecten door de aard van de training

In deze paragraaf wordt gerapporteerd over de vraag wat ouders zelf vertellen over het effect van de training. Om meer inzicht te verkrijgen in het effect van de training op de verbetering van de opvoedcompetenties, is in de analyse gelet op hoe ouders spreken over de verwerving van opvoedcompetenties door de training, hoe zij de training waarderen en welke trainingskenmerken zij als ondersteunend ervaren bij de verandering van hun opvoedpraktijken.

86,4% van de onderzochte ouders geeft in de posttest aan dat zij een veranderingseffect hebben ervaren door de training en dat bepaalde onderdelen van de training als ondersteunend beleefd werden voor hun veranderingsproces. Er kunnen vijf algemeen werkzame factoren van de training benoemd worden. Omdat sommige ouders meerdere antwoorden gaven op de vragen naar de effecten en naar de pluspunten van de training, is er per factor berekend hoeveel procent van de ouders het antwoord heeft gegeven. Het kan dus voorkomen dat in de percentages van de onderstaande categorieën ouders meer dan één keer zijn opgenomen.

Ten eerste geeft 81,8% van de ouders aan dat zij het simpelweg verwerven van nieuwe kennis en informatie als een van de belangrijkste effectieve kenmerken van de training zien. Er

waren verschillende thema's die tijdens de bijeenkomsten informatief waren voor de ouders, namelijk vriendschap met het kind, straatcultuur, kinderen vertrouwen, huidige (digitale) tijd, (toepassen van) religie en wat te doen bij een soort 'verloochening' van de islam (bijvoorbeeld wanneer meisjes hun hoofdoek uitdoen zodra ze buitenshuis zijn). Verder noemen ouders dat zij na de training meer kennis hebben verworven over de pubertijd, dat de opvoeding van het kind al tijdens de zwangerschap begint, ontwikkelingsfases, enzovoorts. Het thema wat de meeste aandacht kreeg, was 'investeren in de opvoeding'. Hiermee wordt bedoelt kinderen aandacht geven, tijd vrij maken voor kinderen, vaker gebruik maken van autoritatieve communicatie met het kind en actief luisteren naar het kind.

Op de tweede plaats ziet 40,9% van de ouders het met elkaar in dialoog gaan tijdens de bijeenkomsten als een van de belangrijkste effectieve factoren van de training. Het delen van verhalen en het uitwisselen van ervaringen & ideeën met anderen wordt door ouders zeer gewaardeerd. Door deze reciprociteit worden de bijeenkomsten als leerzaam ervaren, kan kennis worden uitgewisseld en kunnen er tips en adviezen gegeven worden.

Als derde kenmerk van de training noemt 27,3% van de ouders het belang van de geschiktheid en de bekwaamheid van de trainer. Hieronder vallen een goede communicatie met de oudergroep, interactie met de ouders, toegankelijkheid van de trainer, het geven van duidelijke uitleg en heldere casussen en tot slot het geven van advies aan ouders. Noura vertelt in het mini-interview "*Ik vind het goed om ervaringen van anderen te horen. Er was duidelijke uitleg en vragen van de trainster*".

Ten vierde vonden de ouders het aangenaam dat de training toegankelijk en laagdrempelig was. Er wordt door 13,6% van de ouders aangegeven dat de trainer een accepterende houding tegenover hen had. Zo noemen ouders dat de trainer geen kritiek had op de ouders. De trainer probeerde elke ouder aandacht te geven. Een beleving die ook als ondersteunend werd ervaren, is dat er een 'veilig' klimaat werd gecreëerd tijdens de trainingsbijeenkomsten, zodat moeders genoeg vertrouwen hadden om hun verhaal te vertellen. Ouders geven ook aan dat ze tijdens de bijeenkomsten hun hart konden luchten. In fragment 4 op bladzijde 22 is te lezen dat de trainster makkelijk aanspreekbaar is en dat ze de moeders ook niet bekritiseert, wat de training voor de ouders laagdrempelig maakt. De moeders ervaren juist een fijne sfeer tijdens de bijeenkomsten waarin zij ook opvoedalternatieven aangereikt krijgen.

Tot slot ervaart 18,2% van de ouders dat de training is aangeboden op een manier die dichtbij de 'eigen' cultuur staat en zien zij dit als een bijdrage van SvN!. Ouders waardeerden het bijvoorbeeld dat de islamitische opvoeding binnen de Nederlandse samenleving werd besproken tijdens de bijeenkomsten.

Volgens de ouders heeft de training om deze redenen bijgedragen aan hun veranderingsproces wat betreft het opvoeden van pubers.

Opvoedomgeving als mogelijke factor in verandering van opvoedcompetenties

Er kan worden gezegd dat ouders ervaren dat de training op diverse wijzen bijdraagt aan de verandering van de beleving van hun opvoedcompetenties. Het is daarnaast interessant om te kijken of het effect van de training ook enigszins gerelateerd is aan de omgeving waarin ouders opvoeden. Om een antwoord te kunnen geven op de derde vraagstelling is een analyse gemaakt van de netwerkinterviews waarbij alleen op dit punt is gefocust. Omdat het doel van het onderzoek is om de effecten te begrijpen tegen de achtergrond van de aard van de ervaren opvoedingssituatie en problematiek, is daarom gekozen om allereerst te letten op welke motivatie ouders geven voor de keuze voor een woonomgeving, hoe ouders deze woonomgeving ervaren en hoe ouders de huidige woonomgeving ervaren in tegenstelling tot de omgeving in het land van herkomst. Vervolgens is gekeken hoe de eerder gerapporteerde effecten of resultaten kunnen worden begrepen tegen de achtergrond van deze woon- en opvoedomgeving. In de discussie zal hierop worden ingegaan.

Allereerst is gekeken naar de plekken die ouders als belangrijk aangeven voor de opvoeding van hun pubers. 66,6% van de ouders geeft aan dat de wijk de belangrijkste leefomgeving is waarin zij hun kinderen opvoeden. Vaak kiezen ouders bewust voor een bepaalde wijk, waarbij onder andere gelet wordt op de rust in de wijk. Dit wordt geïllustreerd in fragment 6, waarin een moeder aangeeft waarom zij bepaalde omgevingen selecteert voor de opvoeding van haar pubers. Aan de uitspraak van deze moeder is te merken dat zij de opvoedomgeving in Nederland kennelijk niet standaard als veilig en rustig ervaart. Zij kiest dan ook bewust voor die opvoedplekken die voor haar adequaat zijn en aan haar opvoedeisen voldoen.

Fragment 6. Zaheda vertelt over de leefomgeving waarin zij opvoedt.

- I: En wat zie je als de leefomgeving waarin je je kinderen opvoedt?
- M: (...) Ik merk wel, het ligt soms ook wat ik zie. Voor mij is heel belangrijk ook de omgeving waar je woont. Ik heb bewust ook gekozen voor zeg maar hier, omdat het toch, ik merk dat het iets rustiger is en want als je ziet bepaalde wijken toch wel dat het vaak heeft invloed op de kinderen, omdat je hebt heel veel hangjongeren of kinderen. En dat heeft grote - en voor mij is heel belangrijk ook bewust gekozen de omgeving waar je woont. Kan hele grote rol spelen soms.
- I: Ja, dus je hebt er bewust voor gekozen om in deze wijk dan, neem ik aan
- M: Ja.
- I: op te voeden en niet in een andere wijk in Rotterdam.
- M: Dat ik goeie ervaring daarmee heb.
-

Noot: Fragment uit een transcript.

Vervolgens is onderzocht hoe de opvoeding van pubers in deze leefomgevingen wordt ervaren door de ouders. Sommige ouders vertellen dat het opvoeden van kinderen in de Rotterdamse wijken lastig kan zijn, omdat er veel verleidingen zijn die in tegenstrijd zijn met de islam, zoals het nachtleven en coffeeshops. Ouders geven enerzijds aan de afwezigheid van deze ‘gevaren’ in de wijk belangrijk te vinden. Anderzijds noemen ouders dat de aanwezigheid van de ‘eigen’ voorzieningen en ‘open’ ruimten, mogelijkheden creëert tot een veilige en fijne opvoeding van pubers. Faciliteiten zoals buurthuizen, nette vrienden, moskeeën, veel groen, speelplekken, pleinen, zwembaden en bibliotheken zien deze ouders als belangrijke voorzieningen van de Rotterdamse wijken die bijdragen aan een positieve opvoedervaring.

Samenvattend, kan er worden gezegd dat wat betreft het opvoeden in de pluriforme omgeving, ouders aangeven dat de wijk een van de belangrijkste leefomgevingen voor hen is voor de opvoeding van pubers. Volgens ouders creëren enerzijds de afwezigheid van ‘gevaren’ en anderzijds de aanwezigheid van de ‘eigen’ voorzieningen en ‘open’ ruimten, mogelijkheden voor een veilige opvoeding.

Tot slot werd nagegaan, hoe ouders de opvoeding van hun kinderen ervaren in een andere leefomgeving dan waarin zij zelf zijn opgevoed. Ouders noemen hier verschillende zaken. Sommige ouders zien juist veel verschillen in opvoeding tussen Marokko en Nederland. In het onderstaande fragment vertelt een vader dat kinderen in Marokko vaker binnen extended-family relaties worden opgevoed. Hier in Nederland is naar zijn idee sprake van een meer individualistische manier van opvoeden, waarbij de verantwoordelijkheid voor het opvoeden met name bij het nucleaire gezin ligt.

Fragment 7. *Als vader met een migratieachtergrond, vertelt Eman hoe hij de Nederlandse opvoedomgeving ervaart.*

-
- I: En hoe is dat voor u als ouder, om uw kinderen op te voeden in een land waar u zelf bijvoorbeeld niet kind bent geweest?
- V: Hmm hmm. Daar is wel, dat hoorde ik ook, daar is wel een verschil eigenlijk. Dat hoorde ik ook van Surinaams of Antiliaans, als wij hierover praten.
- I: Hmm hmm.
- V: Ja, daar iedereen bemoeit mee met jouw opvoeding. Opa, oma, burens, oom, tante, iedereen. Maar hier is beetje individualisme. En moet en ouders moeten zorgen voor hun kinderen. Ja. Ik wil als als iemand een kind heeft of kinderen wil hebben, hij moet zorgen gewoon voor hun opvoeding.
- I: Ja.
- V: En hier in Nederland, ja. Vanuit mijn ervaring ja, niemand, ik heb net gezegd, (lachend) niemand bemoeit met mij ?? (wat het is?).
-

I: Nee, nee
V: Mijn vrouw en ik proberen ons best te doen.
I: Ja.
V: Voor onze kinderen.
I: Ja.
V: Dat is belangrijk.

V = Vader; I = Interviewer

Noot: fragment uit transcript.

Daarentegen accentueren andere ouders de meer positieve aspecten van het opvoeden van pubers als ouder met een migratieachtergrond. De Nederlandse context biedt ouders verschillende kansen aan. Zo noemen ouders dat er in Nederland veel mogelijkheden voor henzelf zijn om te leren over opvoeding en dat kinderen meer kansen en perspectieven hebben, bijvoorbeeld qua onderwijs. Bovendien zien ouders hun migratieachtergrond als waardevol bij de opvoeding van pubers (in Nederland), omdat deze ‘bagage’ ouders in staat stelt om de islam, de Marokkaanse cultuur en (islamitische) waarden en normen, zoals respect, mee te kunnen geven tijdens de opvoeding.

Concluderend kan er gesteld worden dat ouders de opvoedomgeving in Nederland niet bij voorbaat als veilig of geschikt ervaren voor hun opvoeding, en dat zij op zoek zijn naar veilige, neutrale dan wel ondersteunende plekken of structuren. Tegelijkertijd zien deze ouders de Nederlandse opvoedomgeving als een omgeving met goede kansen, mogelijkheden en voorzieningen.

DISCUSSIE & CONCLUSIES

Het huidige onderzoek richt zich op de vraag hoe de training *Shabab van Nu!* bijdraagt aan het verbeteren van de opvoedcompetenties van Marokkaans-Nederlandse ouders en hoe de resultaten begrepen kunnen worden tegen de achtergrond van hoe ouders hun opvoedomgeving zien.

Verklaringen voor de mogelijke tegenstrijdigheden in uitkomsten

Een aantal aspecten van het huidige onderzoek verdient eerst verdere verdieping. Een opvallende uitkomst van deze studie heeft betrekking op het verschil tussen de verkregen resultaten uit de survey-data en de data uit de mini-interviews. Er rijst een interessante vraag op, namelijk waardoor het gevonden verschil veroorzaakt zou kunnen worden. Een eerste mogelijkheid kan te maken hebben met de kenmerken van surveyonderzoek zelf. Enkele kenmerken van survey's zijn dat de vragen plus de antwoordalternatieven meestal vooraf geformuleerd zijn. Bovendien is er vrijwel geen ruimte voor variatie van antwoorden. Om de antwoordcategorieën te kunnen formuleren, moet de onderzoeker precies weten wat voor antwoorden er verwacht kunnen worden (Baarda, De Goede & Kalmijn, 2007). Maar dit type instrument is lastiger af te nemen bij een zeer diverse groep. Het is mogelijk dat hierdoor de begrippen, de antwoordcategorieën en de schaal op zichzelf gewoonweg niet begrepen werden door de ouders en dat zij dit niet wilden toegeven. Dit kan een invloed hebben gehad op de manier hoe ouders antwoord gaven op de survey en dit zou anders kunnen zijn dan wat de verwachting was tijdens het opstellen van het instrument. Het is echter belangrijk om te noemen dat er wel stappen zijn ondernomen om dergelijke drempels zo veel mogelijk te voorkomen. Om bijvoorbeeld de taaldrempel te minimaliseren werd er tijdens de afname van de surveys's en mini-interviews samengewerkt met anderstalige assistenten. Dit is eveneens beschreven in de methodensectie. Daarnaast konden de participanten op de afnameformulieren de vertaling van de vraag teruglezen in het Marokkaans-Arabisch. Verder is een uitgebreide pilot uitgevoerd van het instrument, waarbij het begrip van de vragen is getest. Daarbij zijn zowel de toelichting als de formuleringen van de vragen en instructies voor de assistenten aangepast. Dit zou overigens ook een verklaring kunnen zijn voor de relatief lage betrouwbaarheid van de survey. De kans bestaat dat er tijdens het onderzoek toevallige fouten zijn gemaakt. De anderstalige assistenten hebben bijvoorbeeld het interview op een net andere manier kunnen vertalen. Daarnaast kunnen er ook toevallige fouten opgetreden zijn door de omstandigheden tijdens de afname, bijvoorbeeld doordat sommige moeders hun (kleine) kinderen mee hadden genomen

naar de groep. Dit kon een invloed hebben gehad op de concentratie van de desbetreffende moeder voor de testafnames. Tot slot is het mogelijk dat de participanten onduidelijk antwoord gaven op de gestelde vraag of dat de (assistent)onderzoeker onjuist de antwoorden noteerde, bijvoorbeeld door het aankruisen van twee antwoordcategorieën in plaats van één. Dit zijn verschillende oorzaken die potentieel van invloed zijn op de betrouwbaarheid van dit onderzoek.

Een tweede mogelijkheid hangt samen met de kansen die het mini-interview creëert tijdens de afname. Bij interviews heeft de onderzoeker meer mogelijkheden om flexibel in te spelen op de onderzoekssituatie en op de informatie die door participanten gegeven wordt (Baarda, De Goede & Kalmijn, 2007). Wellicht heeft deze methode beter bij de onderzochte groep gewerkt, omdat de onderzoekers bijvoorbeeld sneller konden zien, of extra uitleg en doorvragen nodig waren. Tijdens de survey-afname is hier minder ruimte voor, omdat respondenten slechts een cijfer opnoemen en er minder mogelijkheden zijn voor controle van het begrip.

Een derde mogelijkheid voor het verschil tussen de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten zou potentieel kunnen samenhangen met sociale wenselijkheid ondanks de toegezegde anonimiteit en vertrouwelijkheid door de onderzoeker. Dit zou bijvoorbeeld te maken kunnen hebben met de 'schaamtecultuur' die heerst onder de Marokkaanse mensen. Toegeven dat iets niet altijd even goed verloopt, betekent namelijk schande en gezichtsverlies en dient voorkomen te worden (Stevens, 2011). Het is bijvoorbeeld sociaal wenselijk om jezelf een goede opvoeder te vinden, of weinig moeilijkheden in de opvoeding van de kinderen te ervaren, hetgeen in dit onderzoek mogelijk tot over- of onderrapportage heeft geleid bij bepaalde vragen. Omdat in de survey vaker direct werd gevraagd of iets wel of niet van toepassing was op de participant (bijvoorbeeld ouder zijn is moeilijker dan ik dacht) en omdat ouders 'verplicht' waren om slechts een van de beschikbare antwoordcategorieën te kiezen, kan het zijn dat ouders voor een antwoord kozen dat het meest positieve beeld over hen zou schetsen, ook bij de voormeting van de survey. Immers, mensen hebben over het algemeen de neiging zich van hun goede kant te laten zien en geven daarom een antwoord waarvan zij denken dat het een goede indruk zal maken (Baarda, De Goede & Kalmijn, 2007). Verder is het mogelijk dat het mini-interview minder 'geforceerd' werd ervaren door de participanten, omdat vragen 'vrij' onder woorden zijn gebracht. In de formulering gaat het om wat ouders ervaren, voelen of verwachten. Wellicht heeft om deze reden de interview-methode beter bij de onderzochte groep gewerkt.

Bovendien is het interessant om stil te staan bij de vraag waarom er geen significante verbetering van de opvoedcompetenties bij ouders is gevonden in de nameting in vergelijking met de voormeting. Het niveau van de ervaren opvoedcompetentie op beide condities is tenslotte volgens de statistische methode vrijwel gelijk. Allereerst is het mogelijk dat ouders in de voormeting zich van een betere kant wilden laten zien en om deze reden wellicht vaker sociaal wenselijke antwoorden gaven. Ten tweede bestaat de mogelijkheid dat aangezien ouders nieuwe inzichten hebben verkregen door de training, zij in de nameting zich mogelijkwijs bewust zijn geworden van hun verantwoordelijkheden waardoor minder competentie ervaren werd dan bij de voormeting. Een derde en laatste verklaring kan te maken hebben met de betrouwbaarheid van het meetinstrument zelf (de survey), waarvan de homogeniteitscoëfficiënt vrij laag was.

Concluderend kan er gesteld worden dat op grond van dit onderzoek het zeer waarschijnlijk is dat er een positief effect is op de beleving van de opvoedcompetenties, ondanks de hierboven besproken tegenstrijdigheden.

Effecten van SvN! op de opvoedcompetenties van ouders

Er kan worden geconcludeerd dat deze studie duidelijke aanwijzingen geeft voor een verandering in de beleving van opvoedcompetenties die migrantenouders hebben ervaren door de training SvN!. Een mogelijke verklaring voor dit effect hangt samen met de opvallende bevinding die is voortgekomen uit de analyse van de posttest van deze studie. Ouders geven tijdens de nameting namelijk aan dat zij bepaalde drempels, uitdagingen of moeilijkheden na afloop van de training voor een deel toeschrijven aan henzelf (en niet enkel aan het gedrag van het kind zoals in de voormeting). Er kan verondersteld worden dat SvN! de cognities van ouders ten aanzien van hun opvoeding heeft veranderd, zodat ouders hun opvoedhandelen en hun opvoedcompetenties nu op een andere manier beleven dan voorafgaand aan de training het geval was (Deković, 2014).

Een andere reden waarom er sprake is van een effect van SvN! op de verandering van de beleving van de opvoedcompetenties kan worden begrepen in het licht van de specifieke aard van de training. Uit de analyse blijkt dat het simpelweg leren en het verwerven van nieuwe informatie bijdraagt aan de kennis van ouders over opvoeding (Foolen en Daamen, 2013; Kane et al., 2007). Het hebben van meer kennis kan vervolgens leiden tot het hebben van meer bewustwording over opvoeding (Clarke & Churchill, 2012). Ten tweede is de reciprociteit van dialoog tijdens de trainingsbijeenkomsten een belangrijke verklarende factor voor het veranderingseffect. Ouders waarderen het om steun te ontvangen van andere ouders tijdens de

groepssessies, om opvoedervaringen met elkaar te delen, om met elkaar te discussiëren over opvoedkwesties en om naar de ideeën van anderen te luisteren. Op deze manier kunnen ouders reflecteren op hun eigen opvoeding wat bijdraagt aan het veranderingsproces (Clarke & Churchill, 2012). Ten derde is de laagdrempeligheid van de training een belangrijke verklarende factor. Door het ‘veilige’ klimaat tijdens de training waarin er onderling vertrouwen is en waar ouders niet bekritiseerd worden maar juist erkent worden, krijgen ouders de mogelijkheid om hun zorgen te uiten en voelen zij zich niet meer geïsoleerd over bepaalde opvoedingskwesties (Clarke & Churchill, 2012; Kane et al., 2007). Het laatste en vierde punt welk heeft bijgedragen aan het veranderingseffect is dat de training werd aangeboden op een manier die dichtbij de ‘eigen’ cultuur staat. Omdat vele opvoedvragen van de onderzochte groep ouders samenhangen met hun positie als migrant (Distelbrink, et al., 2013) heeft dit aanbod ouders in staat gesteld om een balans voor zichzelf te vinden tussen wat zij belangrijk vinden in de opvoeding en wat de Nederlandse opvoedomgeving van hen verlangt (Yagmur et al., 2014; Distelbrink e al., 2013).

Overeenkomsten en uniekheid van SvN! vergeleken met oudertrainingen

Een andere interessante bevinding van dit onderzoek is dat er duidelijke overeenkomsten zijn tussen SvN! en andere oudertrainingen, maar dat SvN! ook zeker unieke aspecten bezit. Factoren van SvN! die overeenkomen met andere trainingen hebben met name te maken met de opzet van de training. Zo bestaat SvN! uit zes bijeenkomsten die gemiddeld 2,5 uur duren (Foolen & Daamen, 2013). Dit is iets langer dan gemiddeld, de meeste oudertrainingen duren namelijk 2 uur. Daarnaast vinden de SvN!-bijeenkomsten in groepsverband plaats, waarin ruimte is voor groepsdiscussie waarbij ouders elkaar kunnen motiveren en ondersteunen. De laatste overeenkomst is dat ouders door de trainer gestimuleerd worden om nieuwe kennis of vaardigheden op een positieve manier te gebruiken wat aan de hand van ondersteunend materiaal, tijdens de training wordt aangeboden (Foolen & Daamen, 2013).

De uniekheid van SvN! berust met name op de inhoud van maar ook op de filosofie achter de training. Ten eerste sluit de inhoud van de training aan bij de behoefte van de doelgroep en worden onderwerpen besproken die interessant zijn voor deze ouders. Zo is er in de training aandacht voor thema's als burgerschap in relatie tot de opvoeding, straatcultuur & groepsdruk en de overdracht van (islamitische) waarden & normen. Ten tweede is SvN! specifiek ontwikkeld voor ouders van pubers, terwijl de meeste oudertrainingen zich concentreren op ouders met kinderen in de peuter- en basisschoolleeftijd (Beelmann & Lösel,

2008, zoals geciteerd in Graff et al., 2014). Een ander kenmerk van de training is dat *SvN!* grote aandacht heeft voor de etniciteit en cultuur van de doelgroep, in vergelijking met de meeste oudertrainingen die ‘op de markt zijn’ (Forehand & Kotchick, 1996). Ook is er tijdens de groepsdiscussies aandacht voor hoe deze (migranten)ouders aan kunnen sluiten bij de vrije Nederlandse omgeving, een omgeving waarin de maatschappij en cultuur anders zijn dan hetgeen zij gewend zijn, en hoe zij tegelijkertijd hun eigen waarden kunnen overbrengen (Distelbrink et al., 2013; Bjørknes et al., 2015). Het laatste uniek aspect van *SvN!* is dat de trainers dezelfde culturele achtergrond hebben en dezelfde taal spreken als de doelgroep. Dit zorgt ervoor dat de trainers meer cultureel sensitief zijn en een beter begrip hebben voor de uitdagingen en vragen van de ouders (Van den Berg, 2010; Bellaart, 2013).

Opvoedomgeving als verklaring voor de effecten van SvN!

De gevonden effecten van *SvN!* kunnen enigszins verklaard worden door de opvoedomgeving van ouders. Dit onderzoek geeft aan dat ouders veel informatie hebben verworven door en veel hebben geleerd van de training, wat heeft bijgedragen aan hun kennis over de opvoeding van pubers (Foolen en Daamen, 2013; Kane et al., 2007). Daarnaast wijst deze studie uit dat de reciprociteit van dialoog en het niet bekritisieren maar het juist erkennen van de perspectieven van ouders door hen zeer gewaardeerd wordt in de training. Dit toont aan dat ouders op zoek zijn naar mogelijkheden en kansen in de Nederlandse opvoedomgeving zodat zij meer kunnen leren over de opvoeding, wat ouders helpt om hun eigen-kracht kunnen versterken (Clarke & Churchill, 2012).

Verder is *SvN!* ontwikkelt met de aandacht voor de specifieke etniciteit en cultuur van de Marokkaans-Nederlandse ouders. Uit deze studie is gebleken dat de training wordt aangeboden op een manier die dichtbij de ‘eigen’ cultuur van de ouders staat. Zo hebben de trainer en participanten van *SvN!*, dezelfde culturele achtergrond en spreken zij dezelfde taal. Daarnaast kunnen ontmoetingen met ouders met eenzelfde culturele- en migratieachtergrond herkenning bieden en wordt het onderlinge vertrouwen gestimuleerd om opvoeding te kunnen bespreken en delen (Van Beurden, 2014). Er is tijdens de groepsdiscussies ook aandacht voor hoe deze migrantenouders aan kunnen sluiten bij de vrije Nederlandse omgeving. Dit is een omgeving waarin de maatschappij en cultuur vaak anders zijn dan hetgeen migrantenouders gewend zijn, en hoe zij tegelijkertijd hun eigen waarden kunnen overbrengen (Distelbrink et al., 2013; Bjørknes et al., 2015). Deze effecten van de training kunnen allereerst verklaard worden door het feit dat sommige ouders vele verschillen zien tussen de opvoeding in Nederland en de opvoeding in Marokko. Ook ervaren ouders de Nederlandse opvoedomgeving

als een plek waarin veel verleidingen of gevaren zijn, die in tegenstrijd met de islam zijn. Tegelijkertijd zijn de ouders bewust op zoek naar de aanwezigheid van ‘eigen’ voorzieningen en veilige plekken die aan hun opvoedingseisen voldoen. Daarnaast biedt de Nederlandse opvoedomgeving ouders de gelegenheid om hun eigen migratieachtergrond in te zetten als een waardevol middel in de opvoeding. Op basis van hun eigen migratieachtergrond kunnen ouders de voor hun belangrijke waarden meegeven in de opvoeding zoals de islam, de Marokkaanse cultuur en de (religieuze) waarden en normen. Ouders proberen dus spanningen op te lossen door bijvoorbeeld hun islamitische identiteit een nieuwe vorm te geven, door de vrijheden van de Nederlandse omgeving te kaderen binnen de islamitische waarden en normen (De Haan, et al., 2013).

Tot slot kan de opvoedomgeving ook een verklaring bieden voor de verandering in opvoedcognities en, als gevolg hiervan, de beleving van de opvoedcompetenties van ouders. Zowel de training, de MZO waar de training wordt aangeboden, de andere participanten, enzovoorts, maken allemaal deel uit van omgevingen waarin de opvoeder zich in verkeert en ideeën kan opdoen over de opvoeding. Door het ‘bewegen’ in deze omgevingen, zoals het discussiëren met andere participanten en deelnemen aan de training, kunnen de opvoedcognities van ouders veranderen. Ouders kunnen door hun nieuw verkregen inzichten door de training bijvoorbeeld meer open staan voor alternatieve opvoedmethoden, wat een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de beleving van opvoedcompetenties (Kane et al., 2007; Kaminiski et al., 2008).

Conclusies, beperkingen en aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek is het zeer waarschijnlijk dat er een positief effect is op de beleving van de opvoedcompetenties van ouders met een Marokkaans culturele achtergrond. De studie toont aan dat ouders op een andere manier naar zichzelf en naar de opvoeding van pubers zijn gaan kijken als gevolg van een drietal leerprocessen die zij tijdens de training hebben ervaren, namelijk: ze hebben een ontwikkelingsproces meegemaakt, zijn meer opvoedingsbewust geworden en hebben concrete vaardigheden geleerd. Dit geeft aanwijzingen voor een verandering in opvoedcognities, waardoor ook de beleving van opvoedcompetenties is veranderd. Deze verandering kan verklaard worden door de specifieke aard van de training. Uit dit onderzoek is gebleken dat er vijf algemeen werkzame factoren van *SvN!* geïdentificeerd kunnen worden, te weten: het verwerven van nieuwe kennis en informatie, het met elkaar in dialoog gaan tijdens de bijeenkomsten waardoor uitwisseling van ervaringen mogelijk werd gemaakt, de geschiktheid en de bekwaamheid van de trainer, de toegankelijkheid en

laagdrempeligheid van de training en tot slot dat de training werd aangeboden op een manier die dichtbij de 'eigen' cultuur staat. Tot slot wordt de verandering in opvoedcompetenties door de pluriforme omgeving bepaald. De Nederlandse opvoedomgeving wordt door de onderzochte groep ouders niet bij voorbaat als veilig of geschikt ervaren voor de opvoeding. Ouders zijn bewust op zoek zijn naar veilige, neutrale dan wel ondersteunende plekken die aan hun opvoedingseisen voldoen. Tegelijkertijd zien deze ouders de Nederlandse opvoedomgeving als een omgeving met goede kansen, mogelijkheden en voorzieningen. De opvoedomgeving geeft deze migrantenouders de kans om contacten te maken met andere migrantenouders met vergelijkbare opvoedvragen en door de training krijgen ouders inzicht in alternatieve opvoedmethoden dan hetgeen zij gewend zijn.

Kortom, dit onderzoek heeft bewijs geleverd dat een specifieke oudertraining kan bijdragen aan verbetering van de beleving van opvoedcompetenties van niet-westerse migrantenouders met adolescente kinderen. Verder geeft dit onderzoek aan welke werkzame factoren van de training onderscheiden kunnen worden die hier een bijdrage aan leveren.

Dit onderzoek bevat ook een aantal beperkingen. Vanwege tijdsbeperkingen was het niet mogelijk om alle afgenomen interviews te transcriberen, waardoor er in de kwalitatieve analyse naast de beschikbare transcripties, ook gebruik is gemaakt van de afnameformulieren van het mini-interview. Ondanks dat het afnameformulier op zichzelf als voldoende werd bevonden op basis van de argumenten uit de methodesectie, is het mogelijk dat een deel van de informatie bijvoorbeeld anders werd geïnterpreteerd tijdens de analyse, omdat er alleen gebruik kon worden gemaakt van steekwoorden in plaats van volledige fragmenten van de gestelde vragen. Daarnaast moet er rekening worden gehouden met de relatief lage betrouwbaarheid van de survey binnen dit onderzoek. Oorzaken als vertalingen, geluidsoverlast, geen volledige aandacht of concentratie tijdens de afname, enzovoorts kunnen potentieel van invloed zijn geweest tijdens de testafnames wat zich reflecteert op de huidige betrouwbaarheid. Verder konden er slechts 62 participanten, in plaats van de totale groep van 117 deelnemers, worden meegenomen in de kwantitatieve analyse, omdat niet alle deelnemers zowel de pre- als de posttest hadden afgenomen. Wellicht was het resultaat van deze analyse anders uitgevallen wanneer de voor- en nameting van meer participanten mee kon worden genomen in de analyse

Tot slot kunnen er aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden genoemd. De meeste onderzoeken naar de effecten van opvoedingsondersteuningsprogramma's zijn gericht op moeders. Het is interessant om vervolgonderzoek specifiek te richten op de effecten van

opvoedingsondersteuningsprogramma's bij vaders. Dit is met name interessant voor *SvN!*, omdat binnen deze training vaders actief worden betrokken. Daarnaast is het versterken van de sociale netwerken van ouders ook een doelstelling van *SvN!*, waarbij ouders worden gestimuleerd om een ambassadeursfunctie te vervullen zodat andere, wellicht meer geïsoleerde, gezinnen ook gebruik kunnen maken van opvoedingsprogramma's. Het is interessant om te onderzoeken of op deze manier het taboe van het gebruik maken van opvoedingsondersteuning onder migrantenouders wellicht doorbroken kan worden.

LITERATUUR

- Asmussen, K., Corlyon, J., Hauari, H., & LaPlaca, V. (2007). Supporting parents of teenagers. Verkregen via: http://www.researchgate.net/publication/228589360_Supporting_parents_of_teenagers
- Baarda, D. B., Goede, de, M. P. M. (2007). Basisboek enquêteren. Handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van enquêtes. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Bacallao, M. L., & Smokowski, P. R. (2007). The costs of getting ahead: Mexican family system changes after immigration. *Family Relations*, 56, 1, 52-66. Verkregen via: <http://www.jstor.org/stable/4541647>
- Barker, C. H., Cook, K., & Borrego, Jr., J. (2010). Addressing cultural variables in parent training programs with Latino families. *Cognitive and Behavioral Practice*, 17, 157-166. doi:10.1016/j.cbpra.2010.01.002
- Barlow, J., Smailagic, N., Huband, N., Roloff, V., & Bennett, C. (2012). Group-based parent training programmes for improving parental psychosocial health. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 15, 1 – 197. doi: 10.4073/csr.2012.15
- Beleidsnota BZK. (2011). Integratie, binding, Burgerschap. Miniserie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Verkregen via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/notas/2011/06/16/integratienota.html>
- Bellaart, H. (2013). *Opvoeden doen we samen. Laagdrempelige opvoedingsondersteuning in multi-etnische wijken*. Utrecht: Forum. Verkregen via: <http://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/Forum-opvoeden-doen-we-samen.pdf>

- Beurden, van, S. (2014). De verwerving van opvoedcompetenties in een eigen krachtinterventie door Marokkaans-Nederlandse moeders. Utrecht: Masterthesis, Universiteit Utrecht.
- Bevelander, P., & Veenman, J. (2006). Naturalization and employment integration of Turkish and Moroccan immigrants in the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, 7, 3, 327 – 349. doi: 10.1007/s12134-006-1016-y
- Bjørknes, R., Larsen, M., Gwanzura-Ottmøller, F., & Kjøbli, J. (2015). Exploring mental distress among immigrant mothers participating in parent training. *Children and Youth Services Review*, 51, 10-17.
- Boeije, H. (2010). Analysis in qualitative research. London: Sage Publications Ltd.
- Bogensneider, K., Small, S. S., & Tsay, J. C. (1997). Child, parent, and contextual influences on perceived parenting competence among parents of adolescents. *Journal of Marriage and Family*, 59, 4, 345 – 362. doi: 10.2307/353475
- Bornstein, M. H., & Bohr, Y. (2011). Immigration, acculturation and parenting. Encyclopedia on Early Childhood Development, 1-8 . Montreal, Quebec. Verkregen via: <http://www.childencyclopedia.com/documents/Bornstein-BohrANGxp1.pdf>.
- Broek, van den, A., Kleijnen, E., Keuzenkamp, S. (2010). Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten. Verdiepingsstudie diversiteit in het jeugdbeleid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Verkregen via: http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Naar_Hollands_gebruik
- Broek, van den, A., & Kleijnen, E. (2011). Voorzieningen bereiken migranten niet altijd. Gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs, gezondheid en seksualiteit. Verkregen via: <http://www.jeugdkennis.nl/jgk/Artikelen-Jeugdkennis/Voorzieningen-bereiken-migranten-niet-altijd>
- Bunting, L. (2004). Parenting programmes: The best available Evidence. *Child Care in Practice*, 10, 4, 327 – 343. doi:10.1080/1357527042000285510
- Clarke, K. & Churchill, H. (2012). ‘A chance to stand back’: Parenting programmes for parents of adolescents. *Children and Society*, 26, 316 – 327. doi: 10.1111/j.1099-0860.2010.00346.x
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers’ behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24, 126–148. doi: 10.1002/imhj.10048
- Cordero-Guzmán, H. R. (2005). Community-based organisations and migration in New York city. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31, 5, 889 – 909. doi:10.1080/13691830500177743
- Cottam, S., & Espie, J. (2014). Discourses underpinning parenting training programmes: positioning and power. *Children & Society*, 28, 465 – 477. doi: 10.1111/chso.12011
- Deepak, A. C. (2005). Parenting and the process of migration: Possibilities within south Asian families. *Child Welfare*, 84, 5, 585 – 606. Verkregen via: <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=8a242af9-0e6e-4114-8468-8d4cd6b969ca%40sessionmgr110&vid=2&hid=124>
- Deković, M., Asscher, J. J., Hermanns, J., Reitz, E., Prinzi, P., & Akker, van den, A. L. (2010). Tracing changes in families who participated in the Home-Start parenting

- program: Parental sense of competence as mechanism of change. *Prevention Science*, 11, 263 – 274. doi: 10.1007/s11121-009-0166-5
- Deković, M. (2014). Waarom doen ouders zoals ze doen? Inzichten uit longitudinaal en interventieonderzoek naar de determinanten van (veranderingen) in opvoeding. (in het boek Orthopedagogiek: State of the art. Verkregen via: https://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=4G01AwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA187&dq=ouderlijke+cognities+in+oudertrainingen&ots=PQ6qjCdT-e&sig=g84r6RqgKDEeD9FvOYHbJL1JA18&redir_esc=y#v=onepage&q=ouderlijke%20cognities%20in%20oudertrainingen&f=false)
- Distelbrink, M., Pels, T., Tan S., & Aarts, W. (2013). Coach je kind, theoretische onderbouwing. Verkregen via: http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/2926_Coach-je-kind-theoretische-onderbouwing.pdf
- Driessen, R., Leyendecker, B., Schölmerich, A., & Harwood, R. (2010). Everyday experiences of 18- to 36-month-old children from migrant families: The influence of host culture and migration experience. *Early Child Development and Care*, 180, 9, 1143 -1163. doi: 10.1080/03004430902872182
- Fennema, M. (2004). The concept and measurement of ethnic community. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, 3, 429–447. doi: 10.1080/13691830410001682025
- Foolen, N., & Daamen, W. (2013). Wat werkt bij oudertrainingen? Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Verkregen via: http://www.nji.nl/nl/WatWerkt_Oudertrainingen.pdf
- Forehand, R., & Kotchick, B. A. (1996). Cultural diversity: A wake-up call for parent training. *Behavior Therapy*, 27, 2, 187 -206. doi: 10.1016/S0005-7894(96)80014-1
- Gemeente Utrecht. (2006). Evaluatie herijking migrantenzelforganisaties. Utrecht: Gemeente Utrecht. Verkregen via: http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/test/PDF/Sal-EVALUATIE_HERIJKING_1__01_reactie_college.pdf
- Glick, J. E., Hanish, L. D., Yabiku, S. T., & Bradley, R. B. (2012). Migration timing and parenting practices: Contributions to social development in preschoolers with foreign-born and native-born mothers. *Child Development*, 83, 5, 1527–1542. doi: 10.1111/j.1467-8624.2012.01789.x
- Graff, F. A., Grumm, M., Hein, S., & Fingerle, M. (2014). Improving parental competencies: Subjectively perceived usefulness of a parent training matters. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 20 -28, doi: 10.1007/s10826-012-9682-1
- Haan, de, M. (2013a). Subsidieaanvraag programma ‘Effectief werken in de jeugdsector’. *Shabab van Nu!* projectnummer 70-72900-98-13214. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Haan, de, M. (2013b). Clarification with respect to the survey instrument to measure parental cognitions with an emphasis on parental competence. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Haan, de, M., Winter, de, M., Koeman, M., Hofland A., & Verveeld, van, E. (2013). Opvoeden als netwerken in de multi-etnische wijk. Utrecht: Universiteit Utrecht. Verkregen via: <http://pers.uu.nl/download/28284/opvoedenalsnetwerkenindemulti-etnischewijk.pdf>
- Heerwaarden, van, Y. (2009). *Tussen In. Een stem geven aan Marokkaanse gezinnen*. Utrecht: Gemeente Utrecht.

- Hermans, P. (2004). Contranarratieven van Marokkaanse ouders: Een weerwoord op discriminatie, paternalisme en stigmatisering. *Migrantenstudies*, 20, 1, 36 – 53. Verkregen via: <http://www.migrantenstudies.nl/wp-content/uploads/MS-2004-NR1 P36-53.pdf>
- Izzo, C., Weiss, L., Shanahan, T., & Rodriguez-Brown, F. (2000). Parental self-efficacy and social support as predictors of parenting practices and children's socioemotional adjustment in Mexican immigrant families. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 20, 1, 197 – 213. doi: 10.1300/J005v20n01_13
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341 – 363. doi: 10.1016/j.cpr.2004.12.004
- Kalthoff, H. (2009). Opvoedingsondersteuning aan migrantengezinnen schiet tekort. *Jeugd en Co Kennis*, 3,4, 8-18. Verkregen via: <http://www.jeugdenco.nl/wpcontent/uploads/17609.pdf>
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567 – 589. doi: 10.1007/s10802-007-9201-9
- Kane, G. A., Wood, V. A., & Barlow, J. (2007). Parenting programmes: A systematic review and synthesis of qualitative research. *Child: Care, Health & Development*, 33, 6, 784 – 793. doi:10.1111/j.1365-2214.2007.00750.x
- Kleijnen, E. (2009). Opvoedsteun zelf organiseren? Migrantenmoeders die in Utrecht een opvoedcursus hebben gevolgd van de GG&GD of een migrantenorganisatie: kenmerken, motivaties en mate van versterking als opvoeder. Utrecht: Masterthesis, Universiteit Utrecht.
- Knoche, L. L., Givens, J. E., & Sheridan, S. M. (2007). Risk and protective factors for children of adolescents: Maternal depression and parental sense of competence. *Journal of Family Studies*, 16, 684 – 695. doi: 10.1007/s10826-006-9116-z
- MacPhee, D., Fritz, J., & Miller-Heyl, J. (1996). Ethnic variations in personal social networks and parenting. *Child Development*, 67, 3278-3295. doi: 10.1111/1467 8624.ep9706244860
- Pels, T., & Haan, de, M. (2007). Socialization practices of Moroccan families after migration. A reconstruction in an 'acculturative arena'. *Young*, 15, 1, 71 -89. doi: 10.1177/1103308807072690
- Pels, T., Distelbrink, M., Postma, L. (2009). Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders. Utrecht: Verweij Jonker Instituut. Verkregen via: http://www.verweijjonker.nl/doc/multicultureel/Opvoeding%20in%20de%20Migratiecontext_2699.pdf
- Pels, T. (2010). Opvoeden in de multi-etnische stad. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut. Verkregen via: http://www.verweij-jonker.nl/doc/jeugd/Opvoeden-in-de-multi-etnische-stad_2696.pdf
- Perreira, K. M., Chapman, M. V., & Stein, G. L. (2006). Becoming an American parent. Overcoming challenges and finding strength in a new immigrant Latino community. *Journal of Family Issues*, 27, 10, 1383-1414. doi: 10.1177/0192513X06290041

- Raikes, H. A., & Thompson, R. A. (2005). Efficacy and social support as predictors of parenting stress among families in poverty. *Infant Mental Health Journal*, 26, 3, 177-190. doi: 10.1002/imhj.20044
- Reyno, S.M., & McGrath, P.J. (2006). Predictors of parent training efficacy for child externalizing behavior problems - a meta-analytic review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 1, 99-111. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.01544.x
- Richardson, J., & Joughin, C. (2002). Parent-training programmes for the management of young children with conduct disorders, findings from research. Trowbridge: Cromwell Press. Verkregen via: https://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=W94_2EYy624C&oi=fnd&pg=PT6&dq=Richardson+%26+Joughin,+2002&ots=t7lkeQMFT_&sig=n3FMYI55mGjJqMhQZw_sY95DCI&redir_esc=y#v=onepage&q=Richardson%20%26%20Joughin%2C%202002&f=false
- Rosenthal, M. K., & Roer-Strier, D. (2001). Socialization in changing cultural contexts: A search for images of the 'adaptive adult'. *Social Work*, 46, 3, 215 – 228. Verkregen via: <http://web.a.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=9d2110d9-ef0d-4985-b653-f222f676189%40sessionmgr4005&vid=1&hid=4112>
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parental training. *Care, Health and Development*, 31, 65–73. doi: 10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x
- Schaffer, R.H. (1996). *Social Development*. Oxford: Blackwell Publishing. Verkregen via: [https://books.google.nl/books?id=DHbKTvVQzuYC&dq=Schaffer,+R.+\(1996\).+Social+Development.&hl=nl&sa=X&redir_esc=y](https://books.google.nl/books?id=DHbKTvVQzuYC&dq=Schaffer,+R.+(1996).+Social+Development.&hl=nl&sa=X&redir_esc=y)
- Serketich, W.J., & Dumas, J.E. (1996). The effectiveness of behavioral parent training to modify antisocial behavior in children: A meta-analysis. *Behavior Therapy*, 27, 2, 171-178. doi:10.1016/S0005-7894(96)80013-X
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A. M., Pels, T. V. M., & Crijnen, A. A. M. (2007). Problem behavior and acculturation in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. Effects of Gender and Parent-Child Conflict. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 3, 310-317. doi: 10.1177/0022022107300277
- Stevens, G. (2011). Marokkaanse jongeren: verwacht het onverwachte! *Kind en Adolescent*, 32, 1, 50-52. Verkregen via: www.kindenadolescent.nl
- Verseveld, van, M. (2012). De relatie tussen het opvoedkapitaal van Marokkaanse migrantenmoeders in Nederland en hun sociale netwerken en representaties van verschillende culturele contexten. Utrecht: Masterthesis.
- Vliet, van, K., Gruijter, de, M., & Bultink, D. (2009). Healthy inclusion. Perspectieven van aanbieders op deelname van allochtonen aan gezondheidsbevordering in Nederland. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Verkregen via: http://www.verweyjonker.nl/doc/participatie/D4_NL%20report%20providers%20in%20Dutch.pdf
- Yaman, A., Mesman, J., Ijzendoorn, van, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Linting, M. (2010). Parenting in an individualistic culture with a collectivistic cultural background: The case of Turkish immigrant families with toddlers in the Netherlands. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 617 – 628. doi: 10.1007/s10826-009-9346-y